

ANGELIKA MODLIŃSKA-PIEKARZ* – LUBLIN

SIEDEMNASTOWIECZNA SYLWA W ZBIORACH BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ KUL

W zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Uniwersyteckiej KUL pod sygnaturą 2629 inwentarza ogólnego rękopisów znajduje się siedemnastowieczny kodeks rękopiśmienny z kopiami listów, mów, poezji i różnorakiego piśmiennictwa historycznego. Rękopis to typowa siedemnastowieczna *silva rerum* zawierająca kopie listów królów, magnatów i innych dostojników państwowych oraz ludzi biorących czynny udział w życiu politycznym Rzeczypospolitej w okresie panowania trzech królów z rodziny Wazów: Zygmunta III, Władysława IV i Jana Kazimierza. Ponadto znajdują się tu również przemówienia polityczne, akta traktatów pokojowych, mowy obrzędowe i okolicznościowe, okolicznościowa twórczość poetycka taka jak panegiryki, epitafia, lamentacje, epigramaty, utwory o charakterze politycznym i dworskim napisane w języku polskim i łacińskim, tylko jeden tekst napisany jest w języku niemieckim.

Opis fizyczny

Rękopis ma wymiary 30,5 x 21,5 cm, oprawa jest miękka, stanowi ją kilka kartek sklejonych razem (są to karty siedemnastowiecznych pruskich kalendarzy drukowanych), pokrytych znacznie pofałdowanym, zielonym pergaminem, który w wielu miejscach stracił już swoją barwę. Kodeks zawiera 319 kart zszytych razem, z których karty 7 do 178 posiadają oryginalną paginację sporządzoną przez jednego z kopistów s. 1-354 = k. 7-178. Cały kodeks liczył kiedyś 43 składki, wszystkie składki zawierały cztery arkusze złożone z ośmiu kart w formacie *in folio*. Aktualnie zachowały się 42 kwaterniony z pewnymi brakami.

Tak przedstawia się stan i charakter składek:

* Angelika Modlińska-Piekarz – dr neolatynistyki, starszy bibliotekarz w Sekcji Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej KUL.

1. k. 1-6 (brak dwóch pierwszych kart zawierających spis treści sylwy); teksty przepisywał pierwszy kopista, składka została dodana później jako spis treści, następnie dopisano tekst na kartach 5-6, który powinien się znajdować w okolicach składki dwudziestej czwartej; filigran z dwoma węzami w koronach i inicjałami MB na bokach¹.
2. k. 7-14 = według dawnej paginacji s. 1-16; przepisywał kaligraficznie pierwszy kopista; filigran z krzyżem z podwójnym ramieniem².
3. k. 15-22 = s. 17-32; pierwszy kopista kaligraficznie; filigran z krzyżem, jak wyżej.
4. k. 23-30 = s. 33-48; pierwszy kopista kaligraficznie; filigran z krzyżem, jak wyżej.
5. k. 31-38 = s. 49-64; pierwszy kopista kaligraficznie; filigran z herbem topór³.
6. k. 39-44 = s. 65-80 (brak 2 kart, s. 67-70); pierwszy kopista kaligraficznie do s. 79 (góra strony), pierwszy kopista nieco innym duktem, w późniejszym okresie od s. 79 (dół strony); filigran z krzyżem, jak wyżej.
7. k. 45-52 = s. 81-96; pierwszy kopista; filigran z dwoma węzami, jak wyżej.
8. k. 53-60 = s. 97-112; pierwszy kopista; filigran z dwoma węzami, jak wyżej.
9. k. 61-68 = s. 113-128; pierwszy kopista; filigran z dwoma węzami, jak wyżej.
10. k. 69-76 = s. 129-144; pierwszy kopista; filigran z lilijką⁴.
11. k. 77-84 = s. 145-160; pierwszy kopista; filigran z lilijką, jak wyżej.
12. k. 85-92 = s. 161-17; pierwszy kopista; filigran z lilijką, jak wyżej.
13. k. 93-100 = s. 178-193 (pomyłka w numeracji, brak strony 177); pierwszy kopista; filigran z lilijką, jak wyżej.
14. k. 101-108 = s. 194-209; pierwszy kopista; filigran z lilijką, jak wyżej.
15. k. 109-116 = s. 210-225; pierwszy kopista; filigran z lilijką, jak wyżej.
16. k. 117-124 = s. 226-241; pierwszy kopista; filigran z lilijką, jak wyżej.
17. k. 125-132 = s. 242-257; pierwszy kopista, na s. 253 tekst urwany, s. 254 pusta; filigran okrągły z orłem w środku⁵.
18. k. 133-140 = s. 258-273; pierwszy kopista, filigran z dwoma węzami, jak wyżej.
19. k. 141-145 = s. 274-289 (brak 3 kart s. 278-283); pierwszy kopista, filigran z dwoma węzami,
20. k. 146-153 = s. 290-305; pierwszy kopista; filigran z dwoma węzami, jak wyżej.

¹ Zob. E. Laucevicus, *Popierius Lietuvoje XV-XVIII a*, Vilnius 1967, filigran nr 926. Takimi filigranami sygnowano papier w Brześciu Litewskim 1649, Wilnie 1652 i Kownie 1653.

² Według J. Siniarskiej-Czaplickiej jest to herb Duchaków z papierni Drohiczyzna z 1651 lub Krakowa 1654. Zob. J. Siniarska-Czaplicka, *Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI wieku do połowy XVIII wieku*, Wrocław-Warszawa 1969, filigran nr 158 (Drohiczyzna 1651), filigran nr 159 (Kraków 1654). Tutaj bardziej prawdopodobne wydaje się ustalenie E. Laucevicusa, podające papiernię wileńską z 1655 roku. Zob. Laucevicus, *Popierius Lietuvoje*, filigran nr 1795 (Wilno 1655).

³ Siniarska-Czaplicka, *Filigrany*, filigran nr 1123 (Kraków 1649).

⁴ Laucevicus, *Popierius Lietuvoje*, filigran nr 2165, ale bez inicjałów (Rasienie 1639).

⁵ Tamże, filigran nr 141 (Rasienie 1646).

21. k. 154-161 = s. 306-321; pierwszy kopista; filigran z dwoma węzami, jak wyżej.
22. k. 162-169 = s. 322-337; pierwszy kopista; filigran z dwoma węzami, jak wyżej.
23. k. 170-177 = s. 338-353; pierwszy kopista, filigran z dwoma węzami, jak wyżej.
24. k. 178-185 (k. 178 r. = s. 354; jest to ostatnia strona dawnej paginacji); pierwszy kopista do k. 183 r. (góra strony), drugi kopista kursywą od k. 183 r. (dół strony), trzeci kopista kaligraficznie od k. 183 v. do k. 184 r., następnie ponownie kopista drugi do k. 185 v. (góra strony), czwarty kopista od s. 185 v. (dół strony); filigran z dwoma węzami, jak wyżej.
25. k. 186 -193; czwarty kopista do k. 188 r. (góra strony), drugi kopista kursywą k. 188 r. (dół strony) do k. 189 r. (góra strony), czwarty kopista k. 189 r. (dół strony) do k. 190 r. (góra strony), drugi kopista k. 190 r. (dół strony) do k. 191 r. (góra strony), czwarty kopista k. 191 r. (dół strony) do k. 192 v. (góra strony), trzeci kopista kaligraficznie od s. 192 v. (dół strony); filigran jak wyżej.
26. k. 194-201; trzeci kopista kaligraficznie; filigran jak wyżej.
27. k. 202-209; trzeci kopista kaligraficznie; filigran jak wyżej.
28. k. 210-218; trzeci kopista kaligraficznie; filigran jak wyżej.
29. k. 219-226; trzeci kopista kaligraficznie; filigran jak wyżej.
30. k. 227-234; trzeci kopista kaligraficznie; filigran jak wyżej.
31. k. 235-237 (brak pięciu kart); trzeci kopista kaligraficznie; filigran jak wyżej.
32. k. 238-240 (brak pięciu kart); trzeci kopista kaligraficznie; filigran jak wyżej.
33. k. 241-248; trzeci kopista kaligraficznie do k. 248 r. (góra strony), dalej kopista drugi kursywą; filigran jak wyżej.
34. k. 249-256; drugi kopista kursywą; filigran jak wyżej.
35. k. 257-264; drugi kopista kursywą; filigran jak wyżej.
36. k. 265-272; drugi kopista kursywą; filigran jak wyżej.
37. k. 273-281; drugi kopista kursywą; filigran jak wyżej.
38. k. 282-289; drugi kopista kursywą; filigran jak wyżej.
39. k. 290-297; drugi kopista kursywą; filigran jak wyżej.
40. k. 298-305; drugi kopista kursywą; filigran jak wyżej.
41. k. 306-313; drugi kopista kursywą do k. 310 v. (góra strony, trzeci kopista kaligraficznie od k. 310 v. (dół strony) do k. 312 r. (góra strony), dalej drugi kopista; filigran jak wyżej.
42. k. 314-319 (brak dwóch kart); drugi kopista kursywą do k. 315 r., od dołu tej strony kopista piąty; filigran jak wyżej.
43. składka w całości wyrwana.

Z pierwszej składki zostały wydarte dwie karty z początkiem spisu treści księgi sporządzonego przez pierwszego kopistę. Z zachowanego fragmentu widać, że pierwszy kopista podzielił zawarte w niej materiały na kilka działów: *miscellanea* (teksty polityczno-wyznaniowe), (utwory) *weselne*, *pogrzebne* oraz *epitafia*, przydzielając im odrębne rubryki. Prawdopodobnie spis sporządzony był w całości, niestety karty z opisem stron 1-270 zostały później przez kogoś wyrwane. Na zachowanej karcie wypełniona jest tylko rubryka *miscellanea* obejmująca zawartość

stron 270 do 354 według siedemnastowiecznej paginacji, pozostałe rubryki są puste. Spis ten przedstawia się w następujący sposób:

Pemptas prima ad Martinum Gratianum, p. 271

Secunda Domini Jacobi Wujek sub nomine Sereniss. Pol. Regis et Reginae, p. 272.

Tertia, *ibidem*.

Quarta, *ibidem*.

Quinta epigramma ad Martinum Gratianum, p. 273.

In divum Hallensem Lipsii, p. 276.

De Polonia vaticinium, p. 276.

Albo inscriptum Dn. H., *ibidem*.

Albo Stephani Benjaminii Sziylaga Gerardo Vossio Amserdam. inscriptum, p. 277.

Ad Reginam Pol. et Sueciae, *ibidem*.

Rycerstwo Jezuickie, *ibidem*.

Oratio Papistarum, p. 279.

Salutatio Antichristi, *ibidem*.

Genesis filii perditionis, *ibidem*.

Instructia jakby się bronić miał Ewangelik temu, któryby go w wierze nawątlíč chciał, p. 280.

Pieśń, p. 284.

Oratio genethalica Polonica, p. 285.

List Radziejowskiego do Chmielnickiego, p. 296.

Tegoż list do Wyhowskiego, p. 299.

It. Manifestatio innocentiae eius, p. 300.

Litterae Regis Wladislai IV ad Portam Ottomanicam, p. 310.

Joannis Skytte Leg. Suec. Orat. ad Reg. Angl. Tres, p. 315.

Zachowany fragment spisu treści pozwala dziś odtworzyć zawartość trzech wyrwanych kart (s. 278-283 według dawnej paginacji). Brak jest dalszego ciągu utworu pt. *Rycerstwo Jezuickie w Poznaniu 1596* tekst początkowy został skreślony (jest to s. 277 dawnej paginacji, w nowej foliacji k. 142 v.), utwór ten obejmował jeszcze całą kolejną stronę dawnej paginacji, brakuje też *Oratio Papistarum*, *Salutatio Antichristi*, *Genesis filii perditionis*, *Instructia jakby się bronić miał Ewangelik temu, któryby go w wierze nawątlíč chciał*. Niewątpliwie zostały one wyrwane z powodu ich antykatolickiej treści, prawdopodobnie późniejszy właściciel książki miał obawy trzymać w swoim domu teksty o charakterze jawnie antykatolickim, a że chciał zachować zawartość sylwy, usunął tylko te najbardziej obraźliwe paszkwile, być może ta sama osoba zniszczyła również spis treści, by nie było widać, jaką treść zawiera rękopis.

Twórcy

Trudno z całą pewnością stwierdzić, w jakim czasie powstał rękopis. Z pewnością teksty były pisane na przestrzeni co najmniej kilkunastu, a może nawet przeszło dwudziestu lat przez pięć osób. Biorąc pod uwagę datę produkcji (1649-1655) i pochodzenie papieru (dostarczono go z terenów Wielkiego Księstwa Litewskiego (z Wilna, Brześcia Litewskiego, Raszyna), część może z Podlasia (Drohiczyzna), przepisywanie księgi rozpoczęło po roku 1655. Pierwszy kopista zaczął więc przepisywać teksty w drugiej połowie lat pięćdziesiątych, pisał je przypuszczalnie przez kilka, a może nawet kilkanaście lat, zapewne z przerwami i w różnych miejscach, różnym piórem i inkaustem, dlatego dukt jego pisma jest zmienny, widać jednak, że teksty do k. 183 r. napisane są tą samą ręką. Dodatkową pomocą dla przybliżenia osoby pierwszego kopisty jest notatka napisana na karcie pierwszej ołówkiem piśmem dziewiętnastowiecznym (ewentualnie z początku dwudziestego wieku): „...*Mieszaniny z czasów trzech królów rodziny szwedzkiej. Są i ariańskie rzeczy. Mp [manuskrypt] był napisał jakiś arianin*”. Dalej wyraźniej tym samym piśmem: „*Mieszaniny z czasów trzech królów z rodziny Wazów (Są i ariańskie rzeczy)*”. Uwagi poczynione przez nieznanego bliżej badacza są niewątpliwie słuszne, wszystko bowiem wskazuje, że pierwszy kopista był arianinem lub działaczem protestanckim blisko związanym z kręgiem ariańskim i kalwińskim. Księgę rozpoczynała wszakże „*Uniżona prośba do króla Jego Mości Pana Naszego Miłościwego y Stanów Rzplitej na Sejm Walny Warszawski roku 1627 w sprawie Dissidentium in religione w uciskach ich pisana*”, następnie przedstawiono krótką rozprawkę „*Przyczyny dla których Ich. Mści PP Dyssidentes a Religione Catholica lubo między sobą różni, jedni drugich odstępować nie mają, alie radziey communem spółną zgodą i pomocą popierać powinni*”, jest również tekst w obronie Braci Polskich: *Rationes cur Ecclesiae Romanae antistites atque cives non adeo deberent esse infensi Fratribus Polonis, quos vulgo Arianos quanquam iniuria vocant, są mowy znanych działaczy ariańskich takich jak Samuel Przypkowski czy Andrzej Moskorzewski oraz kalwińskich jak Piotr Kochlewski. Protestantcki (choć niekoniecznie ariański) charakter sylwy potwierdza także fakt, że zawiera ona dużo paszkwili na katolików, którzy w spisie treści zostali określani mianem *papistae*”, a takie określenie jest, jak wiadomo, charakterystyczne dla pism protestanckich. Część sylwy przez niego przepisana zawiera treści polityczne nawiązujące do polemiki religijnej z katolikami i do szeroko rozumianej walki z opozycją katolicką. Prawdopodobnie początkowe teksty pisano na terenie Rzeczypospolitej, a późniejsze sporządzono w Prusach Książęcych. Gdyby tak było w istocie, że księgę początkowo pisano na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego lub Podlasia (stąd pochodzi papier), a później w Prusach Książęcych (karty okładzinowe wewnątrz oprawy pergaminowej to fragmenty pruskich kalendarzy, z których jeden zawiera datę: 1641 r.), potwierdzałoby się przypuszczenie, że kopista wywodził się z kręgu arian, którzy w roku 1658 zostali skazani na wygnanie i wielu z nich osiedliło się w Prusach, pozostając pod kuratelą księcia Bogusława Radziwiłła. Drugi, czwarty i piąty kopista (udział czwartego i piątego jest tu znikomy) kontynuują antykatolicki charakter zapisków.*

Ich teksty pisane były głównie po łacinie, tekstów polskich jest niewiele, preferowano wypisy z autorów z Europy Zachodniej, dużo jest tu poezji okolicznościowej w języku łacińskim, takiej jak epitafia, epigramaty, panegiryki, paszkwile. Inny charakter mają zaś zapiski trzeciego kopisty, który z pewnością jest Polakiem (pisze tylko po polsku) i przepisuje dokumenty dotyczące domu radziwiłłowskiego, zwłaszcza z okresu działalności Krzysztofa Radziwiłła jako hetmana polnego litewskiego, przeważnie z lat 1628-1635, prawdopodobnie ów kopista lub ktoś z kręgu jego znajomych w tym czasie pozostawał u hetmana na służbie. Wpisy dokonane przez drugiego, trzeciego i czwartego kopistę musiały niewątpliwie poprzedzić wpisy piątego kopisty, który przepisywał teksty na kilku końcowych (spośród tych, które się zachowały) kartach kodeksu i uczynił to, jak się wydaje, w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych XVII wieku, na co wskazuje jego adnotacja na karcie 314 *verso*, na marginesie epigramatu poświęconego Karolowi IV Lotaryńskiemu, gdzie informuje czytelnika, że jest to pozorne epitafium, gdyż książę Lotaryngii żyje jeszcze i jest w niewoli. Karol IV Lotaryński przebywał w niewoli francuskiej w ostatnich latach swego życia, to jest okresie 1670-1675. Dodać należy, że dwa utwory poświęcone księciu Lotaryngii znajdujące się na końcu kodeksu stanowią wyjątek wśród przepisywanych dokumentów, gdyż większość opisywanych zdarzeń dotyczy zdarzeń od początku siedemnastego stulecia do 1654 roku włącznie, niektóre tylko dotyczą wydarzeń wcześniejszych, jak ścięcie Samuela Zborowskiego czy rokosz Zebrzydowskiego. Najwięcej tekstów odnosi się do wydarzeń z czasów panowania Władysława IV, nieco mniej z czasów Jana Kazimierza, najmniej z okresu panowania Zygmunta III Wazy.

Proweniencja

Do 2003 roku rękopis pozostawał w nieopracowanych zbiorach rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej KUL, autorka niniejszego artykułu znalazła go wśród innych siedemnasto i osiemnastowiecznych ksiąg pozostających w starych zasobach rękopiśmiennych biblioteki. W jaki sposób się tutaj znalazł, trudno dziś stwierdzić. Nie ulega natomiast wątpliwości, skąd pochodzi. Podpowiedziała to już osoba, która na pierwszej stronie kodeksu sporządziła ołówkiem wspomnianą wyżej notatkę, u góry napisano wyraźnie: „1635. Rękopism Archiwum Korczewskiego”. Pochodzenie rękopisu potwierdza jednak przede wszystkim przyklejony na wewnętrznej stronie oprawy ekslibris i pieczęć tuszowa odbita na pierwszej, drugiej i przedostatniej stronie rękopisu. Na kunsztownie wykonanym ekslibrisie widnieje herb Rawicz (dziewica siedząca na niedźwiedziu) z umieszczoną u dołu dewizą: „Korczew. Z Bogiem nad Bugiem”. Zarówno herb jak i dewiza należy do rodziny Ostrowskich, ostatnich właścicieli Korczewa. Te samo zawołanie, herb Rawicz oraz inicjały A. F. R.O. znajdują się na pieczęci tuszowej. Są to bez wątpienia inicjały jednego z właścicieli Korczewa - Aleksandra Feliksa hrabiego Rawity-Ostrowskiego herbu Rawicz. Idąc tym tropem można domyślać się, do kogo mógł należeć rękopis w osiemnastym, dziewiętnastym i dwudziestym wieku. Przypuszczalnie rękopis mógł mieć w swym posiadaniu już Wiktoryn Kuczyński,

kasztelan podlaski, który kupił Korczew w 1712 roku, a w 1734 roku zbudował tam pałac zaprojektowany przez architekta nadwornego Radziwiłłów Konceniego Boni i zorganizował bibliotekę, w której zgromadzono książki i dokumenty głównie po Kuczyńskich. Jest wysoce prawdopodobne, że omawiana tutaj sylwa była w pałacu korczewskim od początku istnienia biblioteki, musiała zatem przechodzić w ręce kolejnych właścicieli Korczewa, a więc kolejno w ręce Leona Kuczyńskiego, konfederata barskiego, jego syna Feliksa, a następnie Aleksandra Kuczyńskiego, na którym wygasła linia męska Kuczyńskich. Po nich dobra korczewska, a więc i ten rękopis, przejęła córka Aleksandra i Joanny Kuczyńskich, Ludwika Kuczyńska wydana za Tadeusza Ostrowskiego. Po Ludwice Kuczyńskiej, kolejnym właścicielem Korczewa został jej syn, Aleksander Ostrowski, właściciel wspomnianego wyżej ekslibrisu. Wiadomo, że tym właśnie ekslibrisem była oznaczona nie tylko omawiana tutaj sylwa, lecz wszystkie książki znajdujące się w bibliotece pałacu korczewskiego. Zgromadzono w niej setki książek, a także szereg rękopisów i dokumentów, w tym listy, które napisał Cyprian Kamil Norwid do „Pani na Korczewie”, czyli do Joanny Kuczyńskiej, matki Ludwika Ostrowskiej. Dziedzicem Aleksandra Ostrowskiego i zarazem ostatnim przedwojennym właścicielem biblioteki był zaś Krystyn Ostrowski (zmarły na emigracji w Wielkiej Brytanii w 1980 r.) oraz jego córki: Renata Ostrowska (zm. w 2002) i żyjąca do dziś Beata Ostrowka-Harris, które choć utraciły w czasie wojny cały majątek rodzinny, zdołały jednak szczęśliwie odzyskać pałac w Korczewie w 1990 roku, odkupiwszy go od skarbu państwa za symboliczną złotówkę. Niestety nigdy nie odzyskały cennej biblioteki, gdyż w czasie II wojny światowej Niemcy spalili na dziedzińcu niemalże wszystkie książki i rękopisy zgromadzone w pałacu korczewskim. Tak więc sylwa znajdująca się w zbiorach Biblioteki KUL należy do jednych z nielicznych, które ocalały. Jak to się stało, że się zachowała? Nie wiadomo. Można przypuszczać, że w czasie wojennej zawieruchy została skradziona z pałacu, podobnie jak część listów Norwida do Kuczyńskiej⁶, które później zostały sprzedane Bolesławowi Piaseckiemu. Piasecki podarował listy Norwida Bibliotece Narodowej w Warszawie. Prawdopodobnie i nasz rękopis został po wojnie przez kogoś kupiony, a następnie podarowany lub sprzedany Bibliotece KUL. Niestety nie ma w kodeksie żadnych adnotacji ani o darze, ani o kupnie. Mimo braku pewnych dowodów, w toku pracy nad kodeksem wysnułam hipotezę, że ofiarodawcą sylwy mógł być znany badacz i bibliofil ks. Ignacy Wierobiej, proboszcz Hajnówki, który w 1970 roku przekazał Bibliotece KUL ogromny księgozbiór i liczne rękopisy i materiały historyczne. Być może wraz z jego notatkami przywieziono także ten kodeks. Skąd takie przypuszczenie? Niewątpliwie znaczą-

⁶ Listy i wiersze, które napisał Cyprian Kamil Norwid do Kuczyńskiej, były przechowywane do XX wieku w pałacu w Korczewie. W latach 1916-1918 część z odnalezionych listów została ogłoszona drukiem. Kolejna część wiosną 1939 r. została przewieziona do warszawskiego mieszkania hrabiów Ostrowskich z myślą utworzenia tam archiwum. Jednak już we wrześniu 1939 r., na skutek bombardowań listy spłonęły. Trzecia, a zarazem ostatnia część norwidianów, została w czasie drugiej wojny św. skradziona z pałacu, sprzedana Bolesławowi Piaseckiemu - przewodniczącemu PAX i w 1963 r. opublikowana. Obecnie listy Norwida do Pani na Korczewie znajdują się w Bibliotece Narodowej w Warszawie.

cym tropem do zbadania historii sylwy jest krótka notatka napisana zieloną kredką na karcie 33 recto: „w Rzemianowicach” oraz na marginesie: „(por. Pułaski, *Opis rękopisów...*, s. 430)”. Osoba, która zostawiła tę uwagę musiała porównywać kodeks z książką Franciszka Pułaskiego *Opis 815 rękopisów Biblioteki Ordynacji Krasińskich*, opublikowaną w Warszawie 1915. Na wskazanej przez autora notatki stronie 430 jest podany opis rękopisu o sygn. 290, który Franciszek Pułaski zidentyfikował jako „*Miscellanea historyczne z lat 1592-1713, zbiór mów przeważnie Andrzeja Moskorzewskiego*”⁷. Autor notatki musiał więc mieć kodeks w rękach po roku 1915, to jest po wydaniu inwentarza Franciszka Pułaskiego. Trudno z całą pewnością twierdzić, kto był autorem „zielonej” notki, ale nasuwa się przypuszczenie, że mógł nim być ks. Ignacy Wierobiej, gdyż miał podobny charakter pisma i podobny zwyczaj dopisywania ważnych spostrzeżeń kolorowymi kredkami. Podobnym pismem i również zieloną kredką zapisana jest karta okładzinowa pochodzącej z jego księgozbioru książki Kazimierza Bartoszewicza pt. *Radziwiłłowie*. Co ciekawe, podobne notki bibliograficzne odnoszące się do czytanego materiału bardzo często występują w materiałach rękopiśmiennych ks. Ignacego Wierobieja przechowywanych w Bibliotece KUL i niejednokrotnie cytowana była tam właśnie publikacja Franciszka Pułaskiego. Niestety hipoteza, że to ks. Ignacy Wierobiej sporządził ową notatkę, jest obecnie raczej niemożliwa do sprawdzenia, pewne jest jednak, że jej autor był badaczem dobrze obznajomionym ze źródłami historycznymi i czytał kodeks stosunkowo niedawno, bo na pewno po roku 1915. Mogło być i tak, że ten nieznany badacz jeszcze w okresie międzywojennym wypożyczył rękopis od Ostrowskich, co skutkowało tym, że w czasie wojny był on poza Korczewem i dlatego ocalał. Tego się już prawdopodobnie nigdy nie dowiemy. Droga autorstwa, własności i losów sylwy kryć będzie jeszcze długo wiele tajemnic. Mimo to, jej wartość historyczna jest bezsporna, każda tego typu sylwa jest wszakże unikatem, każdy tekst, choćby powtarzał się w innych rękopisach, różni od innych odpisem, a często i ważnymi dla historyka szczegółami. Rękopis korczewski jest niewątpliwie cenny przede wszystkim ze względu na zagadnienia dotyczące działaczy ariańskich i kalwińskich oraz liczne dokumenty życia i działalności Radziwiłłów birzańskich. Wydaje się więc, że posiadając znaczną liczbę tekstów niepublikowanych nigdzie indziej może wnieść wiele nowych, istotnych szczegółów dla zainteresowanych historią polityczną i literacką siedemnastego stulecia.

⁷ F. Pułaski, *Opis 815 rękopisów Biblioteki Ordynacji Krasińskich*, Warszawa 1915.

⁸ Tamże, s. 426-433.

Inwentarz zawartości księgi

Zawartość rękopisu w całości przedstawia się następująco:

1. Podkanclerzy koronny Hieronim Radziejowski do rady koronnej, 23 I 1652 r.⁹, k. 5 r.
2. Wojewoda poznański do króla Jana Kazimierza, Rzeszyce 16 I 1652¹⁰, k. 5v-6r.3.
3. Bohdan Chmielnicki, hetman wojska zaporowskiego do wójtów, burmistrzów, rajców i mieszczan Kamieńca Podolskiego, 17 VI 1652¹¹, k. 6 r.
4. Regimentarze i Starsi Miasta Kamieńca Podolskiego do Bohdana Chmielnickiego, Kamieniec 17 VI 1652¹², k. 6r-6v.
5. Uniżona prośba do króla Pana Naszego Miłościwego y Stanów Rzplitej na Sejm Walny Warszawski roku 1627 w sprawie Dissidentium in religione w uciskach ich pisana¹³, k. 7 r.-14 r.
6. Przyczyny dla których Dyssidentes a Religione Catholica lubo miedzy sobą różni, jedni drugich odstępować nie mają, alie radziey communem spólną zgodą i pomocą popierać powinni¹⁴, k. 14v-15r.

⁹ List Hieronima Radziejowskiego z dnia 23 I 1652 z prośbą o uniewinnienie od stawianych mu zarzutów zdrady stanu.

¹⁰ List Krzysztofa Opałińskiego, wojewody poznańskiego do króla Jana Kazimierza, Rzeszyce 16 I 1652.

¹¹ List Bohdana Chmielnickiego do wójtów, burmistrzów, rajców i mieszczan Kamieńca Podolskiego z dnia 17 VI 1652 roku, to jest podczas oblężenia Kamieńca Podolskiego przez wojska Chmielnickiego, w wkrótce po odniesionym przez niego zwycięstwie nad wojskami koronnymi pod Batochem 2 VI 1652 r.

¹² Odpowiedź z dnia 17 VI 1652 regimentarzy i starszych miasta Kamieńca Podolskiego na powyższy list Bohdana Chmielnickiego.

¹³ Memoriał różnowierców na sejmie walnym warszawskim jesienią 1627 roku, w którym ostro skrytykowano wyrok na kalwiniście Samuelu Bolestraszyckim i domagano się kasaty wszystkich postanowień Trybunału Koronnego z 1627 r. niekorzystnych dla dysydentów. Uwaga: Józef Łukaszewicz mylnie przypisuje tę mowę Krzysztofowi Radziwiłłowi, który nie brał w ogóle udziału w sejmie warszawskim, a relację z wydarzeń sejmowych przekazał mu Samuel Przykowski, gorliwy działacz ariański. Mowa błędnie publikowana jako radziwiłłowska, brzmi bardzo podobnie jak w naszym kodeksie, choć widać, że usunięto z niej dużo makaronizmów łacińskich. Treść mowy ma mocny koloryt walki wyznaniowej, dobitnie mówi o prześladowaniach dysydentów. Por. J. Łukaszewicz, *Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie*, Poznań 1842, t. 1, s. 170-179; Por. także mowę Krzysztofa Radziwiłła na sejmiku nowogródzkim opublikowaną w: *Księcia Krzysztofa Radziwiłła hetmana polnego Wielkiego Księstwa Litewskiego sprawy wojenne i polityczne 1621-1632*, Paryż 1859, s. 573-577; Zob. także odniesienie do tych źródeł: H. Merczyng, *Druga w Polsce egzekucja literacka*, „Przegląd Historyczny”, 17 (1913), s. 67-74 oraz recenzja powyższego: J. W. Opatrny, „Kwartalnik Historyczny”, 34 (1920), s. 139-148; L. Chmaj, *Samuel Przykowski na tle prądów religijnych XVII wieku*, Kraków 1927, s. 15-19; Z. Trawicka, *Działalność polityczna i reformacyjna Piotra Kochlewskiego*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, 8 (1963), s. 147. Tę samą mowę zawiera kodeks nr 102 Biblioteki Jagiellońskiej.

¹⁴ Prawdopodobnie także jest to mowa wygłoszona na tym samym sejmie warszawskim z 1627

7. Mowa Pana Andrzeja Moskorzowskiego na pogrzebie Paniey Jadwigi z Bem-belna Chrzastowskiej od potomków jej 1632r.¹⁵, k. 16r-16v.
8. Mowa Pana krayaczego koronnego na pogrzebie księcia Pana Krakowskiego¹⁶, k. 16 v-19r.
9. Przemowa pogrzebna Piotra Kochlewskiego na pogrzebie Pana Kosakowskiego, sługi Xcia Pana Hetmana W.K.L.¹⁷, k. 19 r-20r.
10. Rzec Pana Jakuba Sobieskiego, starosty krasnostawskiego na pogrzebie świętej pamięci Wielkiego Kawalera w Warszawie u świętego Jana w kaplicy Świętokrajskiej proboszcza warszawskiego nazwany pochowanego pod czas sejmowy, w Roku Pańskim 1625 dnia 10 lutego¹⁸, k. 20 r -21r.
11. Mowa Pana wojewodzica bełskiego na pogrzebie Xcia Pruńskiego¹⁹, k. 21 r-21v.
12. Mowa Pana Andrzeja Moskorzowskiego na pogrzebie Pana Krzysztopha Morsztyna starosty philipowskiego, 1642²⁰, k. 21v- 23 v.
13. Przedmowa Pana Jerzego z Tęczyna Ossolińskiego podstolego koronnego, starosty pilźnickiego na pogrzebie Pana Stanisława Cikowskiego podkomorzycy krakowskiego, we Brniu Roku 1631²¹, k. 23 v-24 r.
14. Replica na te mowę Pana Andrzeja Moskorzowskiego²², k. 24 r.- 25 r.

roku skierowana do senatu i izby poselskiej. Fragmenty publikuje Łukaszewicz, *Dzieje kościołów*, s. 179-180.

¹⁵ Mowa Andrzeja Chrystiana Moskorzowskiego, działacza sejmikowego i arianckiego, poety i mówcy (ok. 1595-1650) wygłoszona w Rakowie 1632 roku na pogrzebie ariancki Jadwigi Chrzastowskiej z Gosławskich, żony Andrzeja Chrzastowskiego z Brzezia (zmarłego przed 1632), który z kalwinizmu przeszedł na arianizm. Tę samą mowę zawierał rękopis nr 290 Biblioteki Ordynacji Krasieńskich. Por. Pułaski, *Opis 815 rękopisów*, s. 431.

¹⁶ Mowa Jakuba Sobieskiego, krajaczego koronnego na pogrzebie Jerzego Zbaraskiego, kasztelana krakowskiego z 13 X 1631 r.

¹⁷ Mowa Piotra Kochlewskiego wygłoszona prawdopodobnie na pogrzebie Mikołaja Kossakowskiego zmarłego w 1639, kasztelana czernihowskiego, który brał udział w walkach ze Szwedami, Tatarami, Kozakami i w wyprawach moskiewskich. Piotr Kochlewski był kalwinistą, sługą Krzysztofa Radziwiłła, zagorzałym obrońcą interesów różnowierczych, pisał napomnienia, poezje.

¹⁸ Mowa Jakuba Sobieskiego na pogrzebie Bartłomieja Nowodworskiego, współtowarzysza kampanii moskiewskiej. Polski Słownik Biograficzny podaje, że pogrzeb odbył się 18 II 1625, hasło *Sobieski Jakub*, w: „Polski Słownik Biograficzny”(dalej: PSB), Warszawa-Kraków 1999, t. 39 s. 485.

¹⁹ Mowa Andrzeja Leszczyńskiego (1606-1651), syna wojewody bełskiego, Rafała Leszczyńskiego (1579-1636) i Anny Radziwińskiej, na pogrzebie księcia Aleksandra Oktawiana Pruńskiego (zm. 1638), przyrodniego brata matki.

²⁰ Mowa Andrzeja Moskorzowskiego wygłoszona dnia 5 X 1642 r. na pogrzebie Krzysztofa Morsztyna młodszego, gorliwego arianina, starosty filipowskiego. Moskorzowski wychwala w tej mowie zasługi zmarłego w opiece nad ubogimi i chorymi. Ta sama mowa była w rękopisie nr 290 Biblioteki Ordynacji Krasieńskich. Por. Pułaski, *Opis*, s. 431.

²¹ Mowa Jerzego Ossolińskiego na pogrzebie Stanisława Cikowskiego w 1631 roku. W mowie tej Jerzy Ossoliński wyraził się niefortunnie, jakoby brakowało w Rzeczypospolitej bohaterów. Ta sama mowa była w rękopisie 290 Biblioteki Ordynacji Krasieńskich. Por. Pułaski, *Opis*, s. 430-431.

²² Replika polityczno-religijna ze strony Andrzeja Moskorzowskiego na powyższą mowę Jerze-

15. Mowa Pana Andrzeja Zborowskiego na pogrzebie Brata Jego P. Samuela, die 30 Mai o godzinie siedemnastej Anno Domini...²³, k. 25 v - 27 r.
16. Dziękowanie za Pannę²⁴, k. 27 r - 27 v.
17. Oddawanie Panny²⁵, k. 27 v. - 28 v.
18. Dziękowanie za upominki²⁶, k. 28 v.
19. Dziękowanie za Pannę²⁷, k. 28 v-29 r.
20. Dziękowanie za Pannę Grekównę od Kurosza P. Samulea Przypkowskiego²⁸, k. 29 v. - 30 v.
21. Oddawanie Panny Jadwigi Wylamowskiej Piotrowi Sieniucie w Radostowie, dnia 27 Novembris 1640²⁹, k. 30 v.
22. Dziękowanie za Pannę starościankę brańską³⁰, k. 32 r - 33 r.
23. Mowa Pana Andrzeja Moskorzowskiego, którą oddawał Pannę Barbarę Slichtingównę, Córkę Pana Jonasza Slichtinga z Bukowca³¹ Panu Łazińskiemu Władysławowi „w Rzemianowicach 1643”³², k. 33 r. - 35 r.

go Ossolińskiego. Ta sama mowa była w rękopisie 290 Biblioteki Ordynacji Krasińskich. Por. Pułaski, *Opis*, s. 431.

²³ Mowa Andrzeja Zborowskiego, kasztelana bieckiego, starosty radomskiego [zm.1598] na pogrzebie brata Samuela Zborowskiego, banity, straconego w 1583 r. przez Jana Zamojskiego, starostę krakowskiego.

²⁴ Przykład (bezimienny) mowy weselnej.

²⁵ Mowa nieznanego autora wygłoszona na weselu Waleriana Otwinowskiego (1571-1642) z Elżbietą z Wierzbietów. Otwinowski był tłumaczem poetów rzymskich, działaczem sejmikowym i gorliwym kalwinistą.

²⁶ Mowa wygłoszona na weselu Waleriana Otwinowskiego z Elżbietą z Wierzbietów, podziękowanie Pani Otwinowskiej za upominki otrzymane po weselu od Pana Malickiego, przyjaciela Waleriana Otwinowskiego.

²⁷ Przykład (bezimienny) mowy weselnej.

²⁸ Mowa Samuela Przypkowskiego na ślubie Stanisława Kurosza z Jadwigą Grekówną w Dobryniu. Być może chodzi o córkę Stefana Greka, arianina. Fragment tej mowy cytuje: L. Chmaj, *Samuel Przypkowski*, s. 26-27, przypis 3. L. Chmaj podał, że odpisy tej mowy posiadała w sylwach Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego (sygn. Pol. XVII, 14, k. 38-40) oraz Biblioteka Ord. Krasińskich (sygn. 290, s. 270-275). Por. Pułaski, *Opis*, s. 430), jednak oba rękopisy zostały zniszczone podczas drugiej wojny światowej. Cytat Chmaja bardzo podobny, ale trochę się różni poszczególnymi słowami od naszego rękopisu.

²⁹ Mowa Andrzeja Moskorzowskiego wygłoszona na ślubie Jadwigi Wiktorii Wilamówny z Kaliszan z Piotrem Sieniutą (1616-1648). Piotr Sieniuta był arianinem, protektorem różnowierców. Podobna mowa z tego wesela była w rękopisie 290 Biblioteki Ordynacji Krasińskich., Por. Pułaski, *Opis*, jak wyżej, s. 430.

³⁰ Mowa na weselu Stanisława Firleja, późniejszego kasztelana lubelskiego z Dorotą Leśniowską, córką starosty brańskiego, Prokopa Leśniowskiego. Ślub odbył się w 1643 r.

³¹ Mowa Andrzeja Moskorzowskiego na weselu Władysława Łazińskiego z Barbarą Schlichtingówną, córką Jonasza Schlichtinga. Ta sama mowa była w rękopisie nr 290 Biblioteki Ordynacji Krasińskich. Por. Pułaski, *Opis*, s. 430.

³² Na marginesie późniejsza notatka ręczna zieloną kredką: „(por. Pułaski, *Opis rękopisów*, s. 430)”. Chodzi o cytowaną już wielokrotnie wyżej pozycję: Franciszek Pułaski, *Opis 815 rękopisów Biblioteki Ordynacji Krasińskich*, Warszawa 1915, s. 430. Jest tu podany opis rękopisu o sygn.

24. Rationes cur Ecclesiae Romanae Antistites atque cives non adeo deberent esse infensi Fratribus Polonis, quos vulgo Arianos quanquam Iniuria vocant³³, k. 35 r. - 35 v.
25. List do Belskiego Firleja od Ojca jego... Andreae, Filio Salutem et Paternam benedictionem³⁴, k. 35 r. - 38 r.
26. *Kallimachowe rady Królowi Janowi Albrychtowi na opressią narodu szlacheckiego dane*³⁵, k. 39 r. - 39 v.
27. Compendium rad Pana kanclerza koronnego Ossolińskiego, anno 1649³⁶, k. 40 r.- 41 v.
28. Echo pod czas Rokoszu wydane, anno 1607³⁷, k. 41 v.-42 v.
29. Drugie Echo za czwartego Władysława króla polskiego Panu podkanclerzemu koronnemu złożone, a w Opatowie na Seymiku publice porzucone in scriptis, anno 1639³⁸, k. 42 v.
30. De eodem ex simulatio..., k. 42 v.
31. *Condycye Venetom podane Pokoju Świątobliwości Romanae Consistorium Rzymskiego z Inquisitiei y rady Duchowniei Hyspanskiej z Declaratią ich s którymby sposobem uspokojenie między Papieżem y Wenetami zastanowione być mogło, z włoskiego przełożone*³⁹, k. 43 r. - 44 r.

290, Miscellanea historyczne z lat 1592-1713, zbiór mów przeważnie Andrzeja Moskorzowskiego, s. 426-433.

³³ Ariańska rozprawka przekonująca, że arianie są chrześcijanami.

³⁴ List w języku łacińskim Mikołaja Firleja (1586-1636) do syna Andrzeja Firleja (późniejszego kasztelana lubelskiego z 1655 r.), omawiający kwestię ubiegania się przez szlachtę polską o tytuły hrabiowskie i baronowskie. Jako że w liście mowa o wuju, biskupie poznańskim [Henryku Firleju] zm. 3 XII 1634 r., można datować ten list na czas krótko przed śmiercią Henryka Firleja, a już po jego nominacji na biskupa.

³⁵ Rokoszanie Zebrzydowskiego twierdzili, że król Zygmunt III stosował się do tych rad w swojej polityce wobec szlachty. Trochę inna wersja niż opublikowana przez Aleksandra Rembowski. Por. *Kallimachowe rady Olbrychtowi królowi podane, wedla których rokoszanie, że król się sprawował twierdzili*, w: *Rokosz Zebrzydowskiego. Materiały historyczne poprzedzone przedmową i rozprawą pod tytułem Konfederacja i rokosz w dawnym prawie państwowym polskim*, wyd. Aleksander Rembowski, Warszawa 1893, s. 365-368, w: „Biblioteka Ordynacji Krasieńskich. Muzeum Konstantego Świdzińskiego”, seria 2, t. 9-12, Warszawa 1886-1892.

³⁶ Krytyka polityki i taktyki wojennej kanclerza Jerzego Ossolińskiego w czasie wojny z Tatarami i Kozakami, po ugodzie z Bohdanem Chmielnickim pod Zborowem 15 VIII 1649 r.

³⁷ Inna wersja niż opublikowana przez Aleksandra Rembowski, bardzo podobna w treści, ale o zebraniu rokoszan w Sandomierzu, a nie w Pokrzywnicy (jak u Rembowski). Por. *Piąty [lament]. Na echo*, w: *Rokosz Zebrzydowskiego*, s. 439-441.

³⁸ Utwór krytykuje pomysł Jerzego Ossolińskiego, by powołano Kawalerię Orderu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny (bractwo orderowe) i przyjęcie przez niego tytułu książęcego.

³⁹ Warunki pokoju zawarte przez papieża Pawła V z Rzeczpospolitą Wenecką po zatargu Wenecji ze Stolicą Apostolską na skutek uwięzienia dwóch księży i poddania ich sądowi świeckiemu - wyrokowi rady senatu weneckiego oraz wydalenia z Wenecji jezuitów, kapucynów, teatynów i mimów, którzy dochowali wierności papieżowi Pawłowi V. Po stronie papieskiej stanęła wtedy Hiszpania, mediował w tej sprawie król francuski Henryk IV. Układy prowadzono jednocześnie w

32. De spectaculis variis Gedani Honori Regio exhibitis...⁴⁰, k. 44 r.
33. Mowa Pana generała Wielopolskiego⁴¹, k. 44 v. - 48 r.
34. Votum Pana Gdańskiego na seymie, anno 1649⁴², k. 48 r. - 52 r.
35. Sieroctwo Polskie albo Żałosny Lament nad zejściem z tego świata świętej Pamięci Niezwyciężonego Monarchy y naszego Miłościwego Pana y Króla Władysława Czwartego Króla Polskiego y Szwedzkiego, którego Pan Bóg z tego świata Królestwa doczesnego do wiecznego przenieść raczył 20 April Roku 1648 złożony z serdeczney Condolencyj Nota Pieśni Sebastianie S. Męczenniku⁴³, k. 52 r. - 54 r.
36. Przedmowa przy oddaniu Panny po ślubie⁴⁴, k. 54 v. - 55 r.
37. Przedmowa na przenosinach przy ostatnim oddaniu Panny, k. 55 r. - 55 v.
38. Przy oddaniu Panny, k. 55 v. - 56 v.
39. Oratio reddentis Panem Panem Martium, k. 56 v. - 57 r.
40. Reddentis muneris loco annulum, k. 57 r. - 58 r.
41. Oratiuncula reddentis sertum, k. 58 r. - 58 v.
42. Oddawając Pannę Panu Młodemu, k. 58 v. - 59 v.
43. Witanie Pana Młodego w polu, k. 59 v. - 60 r.
44. Oddawanie upominków, k. 60 r.
45. Witanie Pana Młodego, k. 60 v.
46. Inne witanie Pana młodego, k. 60 v.
47. Responsoria huic, k. 60 v. - 61 r.
48. Oratio reddens sponsam sponso, k. 61 r. - 61 v.
49. Oratio responsoria huic, k. 61 v.
50. Oddanie wieńca, k. 61 v. - 62 r.
51. Odpowiedź na oddanie wieńca, k. 62 r.
52. Oddanie rozmarynu, k. 62 r. - 62 v.
53. Oddanie roztruchana, k. 62 v.
54. Oddanie łańcucha, k. 62 v. - 63 r.
55. Gratiarum actio pro munere, k. 63 r. 63 v.
56. Alia gratiarum actio, k. 63 v.
57. Alia gratiarum actio pro munere quolibet, k. 63 v.
58. Oddawanie marcypanu, k. 63 v. - 64 r.
59. Odpowiedź na oddanie marcypanu, k. 64 r. - 64 v.

Rzymie i w Wenecji i 22 III 1607 r. zakończyły się one podpisaniem przez papieża Pawła V upoważnienia do zdjęcia klątwy z Wenecji po przyjęciu warunków ułożonych przez rząd wenecki.

⁴⁰ Anonimowy epigramat w języku łacińskim.

⁴¹ Prawdopodobnie mowa generała małopolskiego, Jana Wielopolskiego skierowana do Jana Kazimierza. Chwali w niej męstwo króla pod Zborowem, a ugodę zborowską przedstawia jako wyraz zwycięstwa i roztropności króla.

⁴² Mowa Stanisława Kobierzyckiego (1600-1665) kasztelana gdańskiego (VII 1643-31 VI 1656) na drugim sejmie w 1649 r., gdzie wystąpił on z ostrą krytyką pospolitego ruszenia, chwali ugodę pod Zborowem i politykę króla Jana Kazimierza (uzasadnia przekazanie podarunków chano-wi), chwali także dzielność wojska litewskiego.

⁴³ Elegia.

⁴⁴ Pozycja nr 36-82 przykłady (beziemienne) mów związanych z obrzędami weselnymi.

60. Responsoria huic, k. 64 v. - 65 r.
61. Oratiuncula reddendo munera, k. 65 r.
62. Responsoria huic, k. 65 r.
63. Oratio in qua traditur sponsa sponso, k. 65 v. - 66 r.
64. Responsoria huic, k. 66 r. - 66 v.
65. Oratio munerum rediteria, k. 66 v. - 67 r.
66. Responsoria huic, k. 67 r.
67. Oratio in thalamo haberi solita, k. 67 r.
68. Mowa przy dziękowaniu za upominek ze strony Panny, k. 67 v.
69. Druga mowa o tymże, k. 67 v - 68 r.
70. Na pierwszy przyjazd zaletny, k. 68 r.
71. Responsoria huic, k. 68 r.
72. Przy oddawaniu podarunków, k. 68 r - 68 v.
73. Dziękowanie za obietnice, k. 68 v.
74. Odjeżdżając po obietnicy, k. 68 v.
75. Przyjechawszy na wizytację, k. 68 v.
76. Odjeżdżając tej Panny Rodzice pożegnać, k. 69 r.
77. Nazajutrz o przyjeździe Pana Młodego, k. 69 r.
78. Potykając Pana Młodego, k. 69 r.
79. Mowa przy oddaniu upominków od Pana Młodego, k. 69 r. -69 v.
80. Insza mowa o tymże, k. 69 v.
81. Mowa insza, k. 69 v.
82. Mowa insza, k. 70 r.
83. Votum in comitalis⁴⁵, k. 70 r. - 70 v.
84. Votum consentiens, k. 70 v.
85. Votum contrarium, k. 70 v. - 71 r.
86. Oratio hortatoria, k. 71 r.
87. Responsoria huic, k. 71 r. - 71 v.
88. Oratio commendatoria, k. 71 v. - 72 r.
89. Oratio petitoria, k. 72 r.
90. Alia, k. 72 r.- 72 v.
91. Responsoria huic, k.72 v.
92. Oratio accusatoria, k. 72 v.- 73 r.
93. Responsoria huic, k. 73 r.
94. Oratio consolatoria, k. 73 r.
95. Responsoria huic, k. 73 v.
96. Oratio gratiarum actoria, k. 73 v.
97. Oratio legati in comitiolis⁴⁶, k. 73 v.
98. Oratio monitoria⁴⁷, k. 74 r. - 74 v.
99. Oratio genethalica, k. 74 v. -75 v.

⁴⁵ Pozycja 84-96, 99 - przykłady (beziemienne) mów na różne okazje.

⁴⁶ Mowa z okresu niewoli francuskiej królewicza Jana Kazimierza trwającej od 9 V 1638 do 25 II 1640.

⁴⁷ Mowa napominająca króla Władysława IV, by nie szukał żony wyznania protestanckiego, lecz katolicki, z czasów, gdy król zamierzał poślubić Elżbietę, palatynównę reńską.

100. List księcia Jerzego Zbaraskiego, kasztelana krakowskiego do księdza Marcina Szyszkowskiego, biskupa krakowskiego, w ten czas, kiedy Leo Sapieha, wojewoda wileński, człek fere octuagenarius hetmanem W. K. L. na wojnie przeciw Gustawowi, Xciu Sudermańskiemu y Szwedzkiemu Królowi został, Anno 1626, 26 IV 1626⁴⁸, k. 75 v. - 77 r.
101. Mowa Jerzego Ossolińskiego, podkanclerzego koronnego dziękująca za pieczęć⁴⁹, k. 77 r. - 79 v.
102. Oratio funebris in funere adolescentis⁵⁰, k. 79 v. - 82 r.
103. Oratio funebris in funere senatoris habita, k. 82 r. - 86 r.
104. In funere illustris adolescentis oratio responsoria, k. 86 r. - 88 r.
105. Relatia Xcia Janusza Radziwiłła polnego hetmana W. X. L., starosty żmudzkiego, na Seymie Warszawskim sześćniedzielnym, Anno 1652⁵¹, k. 88 r. - 102 r.
106. Modus praeficiendi sive ordinandi militem inclity et heroici Ordinis Equitum Immaculatae Virgini⁵², k. 102 v. - 107 r.
107. Diploma regium⁵³, k. 107 r. - 107 v.
108. Statuta incliti ac Regii Ordinis Equitum Immaculatae Virgini⁵⁴, k. 107 v. - 113v.
109. Urbanus Papa⁵⁵, k. 113 v. - 114 v.
110. Xsięcia Radziwiłła ratie, przez które odradza Jego Królewskiej Mości, aby odmienił przedsięwzięcie swoje w ordynowaniu cawaleriey, albo przynajmniej, żeby się zatrzymał aż do seymu⁵⁶, k. 114 v. - 118 r.

⁴⁸ List Jerzego Zbaraskiego, kasztelana krakowskiego do Marcina Szyszkowskiego, biskupa krakowskiego z okresu, gdy Lew Sapieha prowadził wojnę ze Szwedami jako nowo wybrany hetman wielki litewski. Lew Sapieha (1557-1633) został mianowany na hetmana 25 VII 1625 r., mając lat sześćdziesiąt dziewięć, a nie jak podano w liście prawie osiemdziesiąt. Data podana w rękopisie dotyczy czasu pisania listu, a nie nominacji. Zob. hasło *Sapieha Lew*, w: PSB, t. 35, s. 96-97.

⁴⁹ Nominację na podkanclerzego koronnego Jerzy Ossoliński otrzymał 20 III 1638 r., funkcję tę sprawował do 28 II 1643 r.

⁵⁰ Pozycje nr 101-103 - przykłady (beziemne) mów pogrzebowych.

⁵¹ Janusz Radziwiłł 26 III 1652 r. złożył relację z przebiegu działań armii koronnej i litewskiej w czasie kampanii moskiewskiej.

⁵² Zasady przygotowania, powołania i utworzenia Kawalerii Orderu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny spisane prawdopodobnie przez Jerzego Ossolińskiego, który był pomysłodawcą utworzenia królewskiej kawalerii.

⁵³ Odpis dokumentu króla Władysława IV, w którym powołuje kawalerię.

⁵⁴ Statut kawalerii.

⁵⁵ List papieża Urbana VIII (1623-1644) z dnia 5 lipca 1637, w którym mówi o inicjatywie Jerzego Ossolińskiego i Władysława IV dotyczącej utworzenia kawalerii.

⁵⁶ Krzysztof Radziwiłł był przeciwny zamiarowi króla Władysława IV i Jerzego Ossolińskiego, by utworzyć kawalerię Orderu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Przemówienie w tej sprawie wygłosił w obecności króla (w lipcu?) 1637, w tym samym roku ogłosił ją drukiem „Rationes przeciwko Kawalerii”.

111. Co za pożytek Korona Polska odniosła z pruskiej wojny z Gustawem⁵⁷, k. 118 v. - 122 r.
112. *Evolutio paradoxo albo consideratia listu jakiegoś polityka strony pożytków wojny pruskiej y ceł morskich*⁵⁸, k. 122 r. - 126 v.
113. Jan Kazimierz⁵⁹, k. 126 v. - 127 r.
114. Jan Kazimierz⁶⁰, k. 127 r. - 127 v.
115. Jan Kazimierz⁶¹, k. 127 v. - 128 v.
116. *Exellentissimi Domini D. Jacobi Cat. Praep[osi]t[i] Ordinum Foeder. Belgii Legati apud Anglos oratio in occasione pugnae navalis recenter commissae coram Illustrissibus Proceribus Parlamenti Anglicani habita*, k. 128 v. - 130 r.
117. Jan Kazimierz⁶², k. 130 r. - 130 v.
118. *Statua memorialis super obitu defunctae Piissimae et Desiderantissimae faemineae [Mariae Henningae] erecta, Elbingae 25 septembris 1643, cond. et scribe. Mychael Mylius Gymnasii rector*⁶³, k. 131 v. - 132 v.
119. *Audi Viator*⁶⁴, k. 132 v. - 133 v.
120. *Epigramma*⁶⁵, k. 133 v. - 134 r.
121. *Epitaphium*⁶⁶, k. 134 r.
122. *Epitaphium*⁶⁷, k. 134 r.
123. *Epitaphium*⁶⁸, k. 134 v.

⁵⁷ Mowa jakiegoś polityka katolickiego rozważająca skutki wojny pruskiej z Gustawem II Adolfem po pokoju w Altmarku (Starej Wsi) w 1629 r., kiedy to Rzeczpospolita straciła miasta portowe (Elbląg) i nadmorskie w Prusach Zachodnich, a Gdańsk został zmuszony płacić Szwedom 3, 5 % cło. Autor dużą winę przypisuje tutaj dysydentom.

⁵⁸ Replika na powyższą mowę autora protestanckiego, który broni wierności dysydentów i zaprzecza jakoby poddali się Szwedom.

⁵⁹ Uniwersał Jana Kazimierza, wydany w Warszawie 11 V 1652, w którym król mówi o rozgromieniu wojsk koronnych po zerwanym w styczniu 1652 r. sejmie i nakazuje mobilizację wojska kwarcianego i pospolitego ruszenia.

⁶⁰ Uniwersał Jana Kazimierza, wydany w czerwcu 1652 r. w Warszawie, w którym mówi o klęsce wojsk koronnych pod Batohem i braku wiadomości o hetmanie polnym koronnym. Dnia 2 VI hetman polny koronny Mikołaj Kalinowski poniósł druzgoczącą klęskę z wojskami Chmielnickiego pod Batohem i tam też poległ.

⁶¹ List Jana Kazimierza z czerwca 1652 (Warszawa) do NN mówiący o zdradzie Hieronima Radziejewskiego i jego ucieczce do Sztokholmu, na dwór królowej szwedzkiej Krystyny.

⁶² Uniwersał Jana Kazimierza po oblężeniu Kamieńca Podolskiego przez wojska Chmielnickiego, musiał być więc pisany po 17 VI 1652, brak końca dokumentu.

⁶³ Epitafium w języku łacińskim poświęcone Marii Henning autorstwa Michaela Mylius (1603-1652) rektora gimnazjum elbląskiego, syna Jana Mylius (1557-1630).

⁶⁴ Anonimowe epitafium w języku łacińskim.

⁶⁵ Epigramat w języku łacińskim autorstwa Godofredusa Richtera, był to uczeń gimnazjum elbląskiego.

⁶⁶ Epitafium w języku łacińskim Godofredusa Richtera.

⁶⁷ Anonimowe epitafium w języku łacińskim.

⁶⁸ Anonimowe epitafium w języku łacińskim.

124. Viator⁶⁹, k. 134 v.
125. Sacra sunt haec memoriae⁷⁰, k. 134 v. - 135 r.
126. Piis manibus⁷¹, k. 135 r. - 135 v.
127. Epitaphium Cavaleriae⁷², k. 135 v. - 136 r.
128. Responsio novi quondam in Polonia Imperii Principis ad scriptum recens filiae suae epitaphium⁷³, k. 136 r. - 136 v.
129. De inscriptionis epitaphicis⁷⁴, k. 136 v. - 137 v.
130. Epitaphium Summo Pontifici Bernardo Cordubensi P. Maximo⁷⁵, k. 137 v.
131. Jesu Christi Spei et Fidelium Vate Paulo IV Caraffe P. Maximo, k. 137 v.
132. Hadriano VI Pont. Maximo, k. 137v. - 138 r.
133. Marcellus II Pontifex Maximus, k. 138 r.
134. Adrianus VI, k. 138 r.
135. Epitaphium Sigismundi Tertii Poloniae Regis⁷⁶, k. 138 r.
136. Epitaphium Pueri Nobilis, k. 138 r. - 138 v.
137. Stephanus M. Rex Poloniae, k. 138 v.
138. Epitaphium Nobilis D. O. M., k. 139 r.
139. Nobilis in Duello vel alia occasione⁷⁷, k. 139 r. - 139 v.
140. Pemptas Epigrammatica opposita⁷⁸, k. 139 v.
141. Pemptas epigrammatica ad eximium Christi ministrum Martinum Gratianum⁷⁹, k. 139 v. - 140 r.
142. Jesuita Jacobus Wujek Postillae Catholicae sub nomine Serenissimorum Poloniae Regis et Reginae idiomatae Polonico editae, parte secunda⁸⁰, k. 140 r. - 142 r.

⁶⁹ Anonimowe epitafium w języku łacińskim.

⁷⁰ Anonimowe epitafium w języku łacińskim.

⁷¹ Stylizowany na epitafium łaciński pamflet na nieudany i niezrealizowany pomysł Jerzego Ossolińskiego powołania Kawalerii Orderu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Jest to utwór Samuela Przytkowskiego, który napisał kilka pamfletów na ten temat. Cieszyły się one dużą popularnością i zachowane są do dziś w wielu kopiach i przeróbkach. Drukowany m.in. Chmaj, *Samuel Przytkowski*, s. 187.

⁷² Jest to kolejna dobrze znana wersja pamfletu na kawalerię napisanego prawdopodobnie przez Samuela Przytkowskiego. Zob. hasło: *Przytkowski Samuel*, w: PSB, t. 29, s. 228.

⁷³ Kolejny utwór na ten sam temat. Ironicznie nazwano tutaj kawalerię córką byłego księcia. Trudno stwierdzić, czy jest to kolejna wersja pamfletu Przytkowskiego czy jest to przeróbka innego autora. L. Chmaj stwierdza, że tylko Piis manibus ma autorstwo pewne. Zob. Chmaj, *Samuel Przytkowski*, s. 186-188.

⁷⁴ Wykład z poetyki na temat sposobu pisania epitafiów. Być może jest to wykład nauczyciela gimnazjalnego lub fragment przepisany z jakiejś publikowanej poetyki.

⁷⁵ Według informacji podanej przez autora sylwy kolejne pozycje (nr 130-134) stanowią epitafia łacińskie cytowane z dzieła Francisca Sicerciusa, *Orbis Christianae deliciae*.

⁷⁶ Pozycje nr 134-137 stanowią epitafia w języku łacińskim poświęcone polskim królom.

⁷⁷ Epitafium w języku łacińskim anonimowe.

⁷⁸ Pamflet łaciński przeciwko jezuitom.

⁷⁹ Pamflet na nieznanego bliżej ministra ariańskiego (lub kalwińskiego) Marcina Gracjana, który prawdopodobnie wstąpił do zakonu jezuitów.

⁸⁰ Pamflet łaciński przeciwko jezuitom.

143. Epigramma ad observandum in Christo fratrem Martinum Gratianum⁸¹, k. 140 v.
144. Cippus ad tumulum unionis erectus⁸², k. 140 v. - 142 r.
145. De Polonia⁸³, k. 142 r.
146. Aenigma de Phaenice Pontificis, k. 142 r.
147. Gerardus Vossius Amsterd. Ungaro Domino Stephano Beniamino Siylagy, k. 142 v.
148. Ad sacram et Serenissimam Reginam Poloniam, Poloniae et Sueciae Dominam, Dominam Clementissimam⁸⁴, k. 142 v.
149. Rycerstwo Jezuickie w Poznaniu 1596⁸⁵, k. 142 r.
150. Grozi nam Pan Bóg⁸⁶, k. 143 r. - 143 v.
151. Oratiuncula genethliaca polonica⁸⁷, k. 143 v. - 144 v.
152. Exemplum oratiunculae reddentis muneris loco annulum, k. 144v. -145 r.
153. Oratiuncula reddentis sertum, k. 145 r. - 145 v.
154. Oratiuncula reddentis Panem Martium, k. 145 v. - 146 r.
155. Exemplum orationis polonicae senatoris parentantis⁸⁸, k. 146 r. - 149 r.
156. Exemplum orationis funebris legati senatoris⁸⁹, k. 149 r.
157. List Hieronima Radziejowskiego, podkanclerzego koronnego do Bohdana Chmielnickiego, hetmana wojska zaporowskiego z dnia 30 V 1652 w Sztokholmie⁹⁰, k. 149 r -150 v.
158. List Hieronima Radziejowskiego, podkanclerzego koronnego do pisarza wojska zaporowskiego z dnia 30 V 1652 w Sztokholmie⁹¹, k. 150 v.

⁸¹ Pamflet na Marcina Gracjana, zob. przypis 71.

⁸² Utwór polityczno - religijny z datą kwiecień 1621.

⁸³ Krytyka Polski z czasów ostatnich chwil panowania Zygmunta III Wazy.

⁸⁴ Anonimowy epigramat łaciński.

⁸⁵ Wiersz przekreślony, a dalsza część wyrwana - brak trzech kart z dawną paginacją s. 278-283. Jest to paszkwil na jezuitów. Brak dalszej części utworu.

⁸⁶ Utwór w języku polskim, bez tytułu, datowany jest na 5 X 1601.

⁸⁷ Pozycje nr 150-153 anonimowe i bezimiennie mowy weselne.

⁸⁸ Anonimowy, bezimienny przykład pouczającej mowy senatorskiej.

⁸⁹ Anonimowy, i bezimienny przykład mowy na pogrzebie posła senatora.

⁹⁰ List Hieronima Radziejowskiego do Bohdana Chmielnickiego, hetmana wojska zaporowskiego, napisany w Sztokholmie 30 V 1652. Radziejowski, będąc na dworze królowej szwedzkiej Krystyny 31 V 1652 wysłał przez szlachcica Władysława Jasińskiego listy do Bohdana Chmielnickiego, Iwana Wyhowskiego, Janusza Radziwiłła, Władysława Dominika Zasławskiego i Jerzego II Rakoczego. Jasiński wyruszył na Ukrainę dopiero w końcu lipca 1652, kilka dni po otwarciu 23 VII sejmu w Warszawie. 4 VIII został przypadkowo pojmany w Berdyczowie i na polecenie hetmana Stanisława „Rewery” Potockiego odesłany w kajdanach na sejm, gdzie w ostatnich dniach obrad owe listy przedstawiono jako ostateczny dowód zdrady Radziejowskiego. Powyższe listy są właśnie odpisami tych przedstawionych na sejmie. W liście do Chmielnickiego Radziejowski oznajmia, że prosił królową Krystynę o pomoc dla niego.

⁹¹ List Hieronima Radziejowskiego do Iwana Wyhowskiego, pisarza wojska zaporowskiego z dnia 30 V 1652 r. Zob. poprzedni przypis.

159. Manifestatio innocentiae illustrissimi excelentissimi D. Hieronymi in Radziejowice Radziejowski Procancellarii Regni⁹², k. 151 r. - 153 v.
160. Vladislaus Dominicus Dux in Ostrog et Zaslav⁹³, k. 153 v. - 156 r.
161. Litera Regis Vladislai IV ad Portam Ottomanicam⁹⁴, k. 156 r. - 157 v.
162. Gustavi Adolphi Tumulus⁹⁵ r. k. 157 v.
163. Innocentiae Theatrum erectum suspiriis Anglicanis⁹⁶, Estoni Anglicorum 25 Ianuar. 1630, k. 158 r.
164. Illustrissimi Viri Joannis Skytae, serenissimimi Gustavi II Suec., Gothorum Vandalorum etc. Regis Legati orationes tres habitae ad serenissimum Magnae Britaniae Regem⁹⁷, k. 158 v. - 174 v.
165. Postillion⁹⁸, k. 175 r. - 178 r.
166. Puncta supliki do Najjaśniejszego Majestatu Pana Naszego Miłościwego y do Oświeconego Senatu i Wszystkiew Rzeczypospolitej Bohdana Chmielnickiego hetmana wojska zaporowskiego⁹⁹, k. 178 r. - 178 v.
167. Respons na to od P. hetmana polnego¹⁰⁰, k. 178 v. 179 r.
168. Deo immort. et memoriae posthume Annae de Lesno Potociae¹⁰¹, k. 179 r. - 179 v.
169. In Poloniam¹⁰², k. 179 v. - 180 r.

⁹² Manifestacja niewinności Hieronima Radziejowskiego. Kilka dni po wydaniu konstytucji z dnia 17 VIII 1652 „Paene perduellionis na Hieronimie Radziejowskim przeszłym podkanclerzym koronnym” agent szwedzki J. Kock przywiózł pakiet listów z dnia 20 VII wraz z Manifestatio innocentie - drukowanej obrony Radziejowskiego oraz list królowej Krystyny wstawiający się za nim.

⁹³ Glejt żelazny Władysława Dominika Zasławskiego wydany Hieronimowi Radziejowskiemu po 20 I 1652 (kiedy to skazano Radziejowskiego na śmierć, infamię i konfiskatę dóbr) a przed 30 I 1652 r. (kiedy powołano go na sąd sejmowy). Zasławski wydał ten dokument jako dostojnik dla obywatela niedopuszczonego przed sąd - mógł taki glejt wydać na podstawie dawnego, bo pochodzącego jeszcze z 1368 roku prawa Kazimierza Wielkiego.

⁹⁴ List Władysława IV do sułtana Amuratha, nie datowany, po sejmie warszawskim.

⁹⁵ Epitafium dla króla szwedzkiego Gustawa Adolfa napisane przez nieznanego bliżej autora o inicjałach S. J. w Antwerpii 1649. W istocie jest to pamflet przeciwko królowi szwedzkiemu

⁹⁶ Napisany w Estonii 25 I 1630 utwór w języku łacińskim o charakterze polityczno-religijnym nieznanego autora.

⁹⁷ Trzy mowy w języku łacińskim Jana Skytte, posła króla szwedzkiego Gustawa II Adolfa do króla angielskiego. Pierwsza mowa jest z 22 VII 1610, druga z 10 XII 1617, trzecia z 1618 roku - przedstawia historię konfliktu polsko-szwedzkiego. O postaci Jana Skytte wiadomo z całą pewnością, że w 1633 był szwedzkim gubernatorem Inflant

⁹⁸ Wiersz niemiecki nieznanego autora.

⁹⁹ Warunki pokoju przedstawione przez Bohdana Chmielnickiego królowi Janowi Kazimierzowi po bitwie pod Batochem 2 VI i oblężeniu Kamieńca Podolskiego ok. 17 VI 1652. Obarcza tutaj winą za zaszłe wypadki poległego hetmana polnego koronnego Mikołaja Kalinowskiego.

¹⁰⁰ Odpowiedź na powyższą suplikę Chmielnickiego od Stanisława „Rewery” Potockiego, hetmana polnego koronnego, który nominację hetmańską otrzymał po śmierci M. Kalinowskiego, pod koniec czerwca 1652.

¹⁰¹ Epitafium poświęcone Annie z Leszczyńskich Potockiej, żonie Jana Teodoryka Potockiego, podkomorzego halickiego, zmarłej 4 V 1653.

¹⁰² Utwór nieznanego autora, prawdopodobnie łacińska wersja wiersza pt. Adieu à la Pologne

170. Polonorum epitasis¹⁰³, k. 180 r. - 180 v.
171. Johannes Cochranovius Gallo crocitant¹⁰⁴, k. 180 v. 182 r.
172. Mowa na pogrzebie Syna Księcia Pana hetmana polnego W. K. L.¹⁰⁵, k. 182 r. - 184 r.
173. Sireni Balticae¹⁰⁶ Constantiae Sirenbergiae¹⁰⁷, k. 184 r. - 188 r.
174. Epitaphium Regis Sueciae Gustavi Adolphi, k. 188 r.
175. Magno Magnae Britanniae Regi Carolo, k. 188 r. - 188 v.
176. De iudiciis tactionis indepentium, k. 189 r.
177. In Wilhelmum Laud archiepiscopum Cantuariensem, k. 189 r.
178. Ad Ferdinandum II Caesarem, k. 189 r. - 189 v.
179. In pacificationem Osnaburgensem, k. 189 v.
180. In colloquium Thorunnesem 1645¹⁰⁸, k. 189 v.
181. In mortem card. infantis, k. 189 v. - 190 r.
182. In Nigrinum bis Lutherum, bis Calvinistam et si Deus Placet semel Futurum Catholicum¹⁰⁹, k. 190 r.
183. Epitaphium Fridlandiae Ducis Anno 1634¹¹⁰, k. 190 r. - 190 v.
184. Patria inter Scyllam et Charibdim, k. 191 r. - 192 v.
185. Mowa na Pogrzebie, k. 192 v. - 194 r.
186. Mowa Pana Wiesołowskiego Marszałka nadwornego W.K.L. na weselu Księcia Aleksandra Radziwiłła¹¹¹, k. 194 r. - 195 v.
187. Mowa na pogrzebie Pana starosty trąbskiego, k. 195 v. - 197 r.

Philippe Desportes, francuskiego poety krytykującego Polskę, na który dał później replikę Jan Kochanowski.

¹⁰³ Pochwała Polski, replika na poprzedni utwór.

¹⁰⁴ Replika patriotyczna Jana Kochanowskiego z roku 1576 na wiersz francuskiego poety Philippe Desportes pt. *Adieu à la Pologne*, w którym Francuz szkaluje Polskę i Polaków i wyśmiewa polskie miasta i obyczaje, by usprawiedliwić ucieczkę króla Henryka Walezego. Wiersz krążył w wielu odpisach wśród okolicznościowej ulotnej literatury politycznej, utwór Jana Kochanowskiego ukazał się drukiem w *Lirycorum libellus* z 1612 r.

¹⁰⁵ Mowa na pogrzebie Jerzego Radziwiłła (1616-1617), syna Krzysztofa Radziwiłła (1585-1640) i Anny Kiszczanki.

¹⁰⁶ Pozycja nr 173-183 utwory polityczne w języku łacińskim nieznanymi autorami

¹⁰⁷ Panegiryk w języku łacińskim na cześć Konstancji Sirenberg.

¹⁰⁸ W Toruniu w dniach 28 VIII-21 XI 1645 odbyło się spotkanie przedstawicieli wyznania katolickiego, luterńskiego i kalwińskiego zwane *colloquium charitativum*, na którym radzono nad sposobem zjednoczenia wyznań chrześcijańskich.

¹⁰⁹ W tekście błędnie Rufinus Nigrinus, powinno być Bartolomeus Nigrinus, z urodzenia socynianin, potem luteranin, następnie ksiądz kalwiński, a na koniec katolik. Był on pomysłodawcą połączenia wszystkich religii chrześcijańskich i to za jego namową Władysław IV zwołał kolokwium toruńskie.

¹¹⁰ Epitafium poświęcone Albrechtowi Wallenstein, księciu Friedlandu, zamordowanemu na rozkaz cesarza Ferdynanda II dnia 25 II 1634 w Pilźnie. W rękopisie kopista zaznaczył, że epitafium było napisane 12 I 1634 na krótko przed śmiercią księcia, autor broni jego wierności wobec cesarza w momencie, gdy groziło mu niebezpieczeństwo utraty życia na skutek oskarżenia o zdradę stanu.

¹¹¹ Mowa Krzysztofa Wiesiołowskiego na weselu Aleksandra Radziwiłła z Teklą Wołłowiczówną w Grodnie 10 V 1626 r.

188. Mowa po szluby oddając Panne¹¹², k. 197 r. - 199 v.
189. Dziękowanie za uczciwe wychowanie, k. 199 v. - 200 r.
190. Mowa Księcia Bogusława Radziwiłła przed Królem w senacie przy sprawie anno 1631 25 febr.¹¹³, k. 200 r. - 201 v.
191. Mowa Księcia Pana hetmana polnego W. K. L. na Convocatiey Warszawskiej w Izbie Poselskiej, gdy unaniami consensu directorem y marszałkiem koła poselskiego był obrany anno 1632 die 22 iunii¹¹⁴, k. 200 v. - 201 r.
192. Tamże tegoż dnia, gdy się z tego marszałkowstwa wymówić żadną miarą nie mógł¹¹⁵, k. 201 r. - 201 v.
193. Tegoż dnia gdy króla Władysława¹¹⁶ privatim witał, k. 201 v.
194. Mowa tegoż Księcia dnia 23 iunii do Królewiczów Pięciu, gdy ich jako marszałek poselski imieniem wszystkiego nota cum compassione witał¹¹⁷, k. 201 v. - 202 v.
195. Mowa tegoż Księcia do królowny imieniem koła poselskiego die 26 iunii¹¹⁸, k. 202 v.
196. Mowa tegoż Księcia gdy publico nomine Królewicowi Władysławowi dziękował za ofiarowaną po sejmikach przed convocacją odprawowanych pewną liczbę ludzi, które J. K. M. z zbioru po K. J. M. zmarłym Ojcu swym na potrzebę R.P. pod ten czas interregni zaciągnąć obiecał, k. 202 v. - 204 r.
197. Mowa tegoż Księcia po wysłuchaniu vot senatorskich w izbie senatorskiej miana 28 iunii, k. 204 r. - 205 r.
198. Respons Pana Piotra Kochlewskiego dziękując imieniem Paniey Marszałkowej Braclawskiej za podarunek od Króla J. M. ofiarowany przez P. Mściławskiego na weselu P. Władysława Dorohostayskiego 12 febr. [1634]¹¹⁹, k. 205 v.

¹¹² Pozycja nr 187-188 - bezimienne przykłady mów weselnych.

¹¹³ Mowa Bogusława Radziwiłła wygłoszona po śmierci stryja Krzysztofa Radziwiłła. W rękopisie błędna data, powinno być zapewne 25 II 1641 r., gdyż Krzysztof Radziwiłł zmarł 19 XI 1640, natomiast w 1631 roku Bogusław miał zaledwie 11 lat.

¹¹⁴ Mowa Krzysztofa Radziwiłła wygłoszona 22 VI 1632 r. na sejmie konwokacyjnym, który odbył się w Warszawie 22 VI - 17 VII 1632 r. Krzysztof Radziwiłł został wówczas wybrany na marszałka sejmu. Druk. w: *Księcia Krzysztofa Radziwiłła hetmana polnego Wielkiego Księstwa Litewskiego sprawy wojenne i polityczne 1621-1632*, Paryż 1859, s. 611.

¹¹⁵ Mowa Krzysztofa Radziwiłła z dnia 22 VI 1632 r. Druk w: *Księcia Krzysztofa Radziwiłła*, s. 611-612.

¹¹⁶ Mowa Krzysztofa Radziwiłła do królewicza Władysława wygłoszona 22 VI 1632 r. Władysław podczas bezkrólewia po śmierci ojca tytułował się królem Szwecji.

¹¹⁷ Mowa Krzysztofa Radziwiłła witającego Władysława, Jana Kazimierza, Jana Alberta, Karola Ferdynanda i Aleksandra Karola podczas sejmu konwokacyjnego, wygłoszona 23 VI 1632 r. Druk w: *Księcia Krzysztofa Radziwiłła*, s. 613.

¹¹⁸ Mowa Krzysztofa Radziwiłła do Anny Katarzyny Konstancji Wazówny wygłoszona 26 VI 1632 r. Druk w: *Księcia Krzysztofa Radziwiłła*, s. 612.

¹¹⁹ Władysław Dorohostajski poślubił Elżbietę Katarzynę, córkę Jerzego Samsona Podbereskiego, marszałka braclawskiego dnia 12 II 1634 r.

199. Tegoż dziękując od Paniey Marszałkowej za podarek imieniem Pana Dorohostayskiego ofiarowany 1634¹²⁰, k. 206 r. - 206 v.
200. Tegoż dziękując od Paniey Dorohostayskiej za upominek od Pana młodego ofiarowany¹²¹, k. 207 r.
201. Tegoż dziękując za upominek P. Wojewodzie Bełskiemu przez P. Naborowskiego ofiarowany¹²², k. 207 r. - 208 r.
202. Copia listu Księcia Pana hetmana polnego litewskiego do księcia Pana kanclerza W.K.L.¹²³, k. 208 r. - 208 v.
203. Copia listu K. J. M. Władysława IV na Convocatią Wileńską¹²⁴, k. 208 v. - 209 r.
204. Copia listu Księcia Janusza Radziwiłła z cudzych krajów pisane do Króla Władysława IV dziękując za zlecenie trojakiego poselstwa do potentatów chrześcijańskich¹²⁵, k. 209 r. - 210 r.
205. List Królewicza Władysława do Księcia Krzysztofa Radziwiłła W. K. L. podczas interregnum pisany 1632¹²⁶, k. 210 r. - 211 r.
206. List Księcia Albrychta Stanisława Radziwiłła Kanclerza W. K. L. do Księcia Krzysztopha Radziwiłła hetmana W. K.L. pisany 1632¹²⁷, k. 211 r. - 212 r.
207. Respons Księcia Pana Krzysztofa Radziwiłła hetmana W.K. L. na list Królewica Władysława szwedzkiego roku 1632¹²⁸, k. 212 r. - 212 v.
208. Copia responsu Księcia pana hetmana polnego do Księcia Albrychta Stanisława Radziwiłła Canclerza W.K.L. roku 1632¹²⁹, k. 212 v. - 213 v.
209. List Księcia Krzysztopha Radziwiłła hetmana polnego W.K.L. do króla Zygmunta III z Nitawy 3 Martii 1638¹³⁰, k. 213 - v.216 v.

¹²⁰ Piotr Kochlewski dziękuje w imieniu Pani Podbereskiej, żony marszałka braclawskiego Jerzego Samsona Podbereskiego za upominek od Władysława Dorohostajskiego.

¹²¹ Piotr Kochlewski dziękuje w imieniu panny młodej Elżbiety Katarzyny Dorohostajskiej za upominek od pana młodego Władysława Dorohostajskiego.

¹²² Piotr Kochlewski dziękuje za upominek dla młodej pary Dorohostajskich przekazany przez Daniela Naborowskiego od Rafała Leszczyńskiego, wojewody bełskiego (25 VI 1619-29 III 1636).

¹²³ List Krzysztofa Radziwiłła do Albrychta Stanisława Radziwiłła.

¹²⁴ Uniwersał króla Władysława IV na konwokację Wileńską pisany w obozie pod Smoleńskiem w 1634 r.

¹²⁵ W końcu 1632 roku nowo obrany król Władysław IV zlecił Januszowi Radziwiłłowi (1612-1655), by powiadomił Holenderskie Stany Generalne, infantkę Izabelę jako namiestnika króla hiszpańskiego w Niderlandach oraz króla angielskiego Karola I Stuarta o wybraniu go królem Polski. List napisany przed tymi poselstwami, czyli albo w ostatnich dniach 1632 do 4 I 1633, kiedy to Janusz Radziwiłł rozpoczął już poselstwo.

¹²⁶ List królewicza Władysława do Krzysztofa Radziwiłła z dnia 15 V 1632 r., w którym prosi o poparcie w czasie elekcji.

¹²⁷ List z 18 V 1632 zachęcający do poparcia kandydatury Władysława.

¹²⁸ List napisany po 15 V 1632. Radziwiłł wspomina tu o swoim słudze Stanisławie Kuroszu, którego posłał do królewicza. Nie potwierdza na kogo będzie głosował.

¹²⁹ Odpowiedź Krzysztofa Radziwiłła na list Albrychta Stanisława, napisana po 18 V 1632. W liście mówi o eksorbitacjach, za którymi optuje i o niewłaściwym politycznie używaniu przez Władysława tytułu króla szwedzkiego.

¹³⁰ Pomyłka kopisty w dacie rocznej. Chodzi zapewne o rok 1628.

210. Palma jagiellowska R. 1636¹³¹, k. 216 v. - 226 r.
211. De familia Radziwiliana z manuscriptów N. insigniora quaedam excerpta ex ore Księcia Jego Mości¹³², k. 226 v. - 228 v.
212. Rationes oppositae scriptowi Macieja Dragockiego iż domowi Radziwiłłowskiemu w Koronie y w Litwie iure et merito Tytuł Xsiążęcy należy¹³³, k. 228 v. - 230 v.
213. Arbor exquisitissima Familiei Radziwilowskiej¹³⁴, k. 231 v. - 233 r.
214. Copia listów różnych od Księcia Nieboszczyka Pana wojewody pisanych: Copia do króla podczas wesela jego pisanych¹³⁵, k. 233 v.
215. Copie listów przyczynnych za Panem Gruszewskim o sędziostwo żmudzkie do Pana podkomorzego koronnego¹³⁶, k. 233 v. - 234 r.
216. Do księdza referendarza litewskiego¹³⁷, k. 234 r.
217. Kopia listu do Króla podczas seymu pisanego¹³⁸, k. 234 r. - 234 v.
218. Kopia listu do księdza arcybiskupa gnieźnieńskiego pod tenże czas¹³⁹, k. 234 v.
219. W teźże materiei do Pana Krakowskiego¹⁴⁰, k. 234 v. - 235 r.
220. Copia listu do Pana marszałka nadwornego koronnego¹⁴¹, k. 235 r.
221. List bez intytlucacji adresata¹⁴² w sprawie „Conferentie z Panem wojewodą wileńskim, smoleńskim y panem podkomorzym oszmiańskim strony diffe-

¹³¹ Anonimowy panegiryk na cześć Władysława IV.

¹³² Historia domu Radziwiłłów od Mikołaja Radziwiłła do pielgrzymki Krzysztofa Radziwiłła „Pioruna” do Ziemi Świętej, opisana przez Jana Radwana w Radziwiłliadzie.

¹³³ Prawdopodobnie replika na wydarzenia z sejmu w 1638, kiedy to wystąpiono o zniesienie tytułów książęcych i hrabiowskich w Polsce.

¹³⁴ Drzewo genealogiczne Radziwiłłów.

¹³⁵ Krzysztof Radziwiłł do króla Władysława IV po weselu króla z Cecylią Renatą we wrześniu 1637 r. w Warszawie.

¹³⁶ List Krzysztofa Radziwiłła do Adama Kazanowskiego, podkomorzego koronnego (15 VIII 1634-X 1642) w sprawie starań o sędziostwo żmudzkie dla Jerzego Gruszewskiego, który otrzymał ten urząd w 1636.

¹³⁷ List Krzysztofa Radziwiłła do księdza Marcjana Tryzny, referendarza litewskiego (18 III 1631-30 VIII 1641), w sprawie jak wyżej.

¹³⁸ Krzysztof Radziwiłł chorobą tłumaczy swą nieobecność na sejmie, list pisany był zatem w 1638, bo wtedy z powodu złego stanu zdrowia nie był obecny na obradach, które trwały od 10 III do 1 V 1638.

¹³⁹ List Krzysztofa Radziwiłła do Jana Wężyka, arcybiskupa gnieźnieńskiego (1627-27 V 1638).

¹⁴⁰ List Krzysztofa Radziwiłła do Stanisława Lubomirskiego, wojewody krakowskiego (19 I 1638-16 VI 1649), późniejszego teścia Albrychta Stanisława Radziwiłła.

¹⁴¹ List Krzysztofa Radziwiłła do Stanisława Przyjemskiego, marszałka nadwornego (XII 1630-28 X 1642).

¹⁴² List do Aleksandra Gosiewskiego prawdopodobnie autorstwa Stefana Paca, który wyznaczył na swoich pośredników i pełnomocników Adama Sakowicza, podkomorzego oszmiańskiego i Aleksandra Sawgowicza, skarbnika wilkomierskiego, celem wymiany korespondencji z Aleksandrem Gosiewskim w swoim imieniu.

- rency pewnych po weselu Paniey Tomaszowey Sapieziney między Księciem a Panem Podkanclerzym Litewskim zachodzących”¹⁴³, k. 235 v. - 237 v.
222. List do wojewody smoleńskiego [w sprawie jak wyżej]¹⁴⁴, k. 235 v.
223. List do podkomorzego oszmiańskiego [w sprawie jak wyżej]¹⁴⁵, k. 236 r. – k. 236 v.
224. List trybunału przez Pana skarbnika wiłkomierskiego pisany [w sprawie jak wyżej]¹⁴⁶, k. 236 v.
225. List do podkomorzego oszmiańskiego [w sprawie jak wyżej]¹⁴⁷, k. 236 v. – k. 237 r.
226. List do wojewody smoleńskiego [w sprawie jak wyżej]¹⁴⁸, k. 237 r.
227. List do wojewody smoleńskiego [w sprawie jak wyżej]¹⁴⁹, k. 237 r.
228. List do wojewody smoleńskiego [fragment ucięty, w sprawie jak wyżej], k. 237 r. – k. 237 v.
229. Fragment łacińskiej poezji [brak początku] - ...sed si praesage ..., k. 238 r. - 238 v.
230. Relacja wojny Moskiewskiej, którą Książę Pan wojewoda wileński hetman W. K. L. czynił w Warszawie na seymie roku 1634 mense iulio¹⁵⁰, k. 238 v. - 247 r.
231. List Pana Wołuckiego, kasztelana rawskiego, starosty radomskiego do Zygmunta III dla Króla Polski z 1628 r.¹⁵¹, k. 247 r. - 248 r.
232. Kopia listu sunan baszy silistryjskiego do Pana kanclerza koronnego¹⁵², k. 248 r. - 248 v.

¹⁴³ Zuzanna Chreptowiczówna, córka Jerzego Chreptowicza i Zuzanny z Nonhatrów, poślubiła Tomasza Sapiechę przed 1638 rokiem, Tomasz Sapieha zmarł między 2 a 8 kwietnia 1646 r. Konferencja miała miejsce prawdopodobnie na początku 1638 r., dotyczyła sporu między Krzysztofem Radziwiłłem, wojewodą wileńskim, a Stefanem Pacem, podkanclerzym litewskim (nom. 26 XI 1635 – zm. 17 XI 1640). W konferencji brały udział następujące osoby: wojewoda wileński Krzysztof Radziwiłł, wojewoda smoleński Aleksander Gosiewski (nom. 15 VI 1625 – zm. 1639) oraz pełnomocnicy Stefana Paca: Adam Maciej Maciejowicz Sakowicz, podkomorzy oszmiański (13 IV 1628 – 3 III 1649) oraz Aleksander Sawgowicz, skarbnik wiłkomirski (nom. 3 XII 1635 – zm. 7 II 1660).

¹⁴⁴ List do Aleksandra Gosiewskiego, prawdopodobnie autorstwa Adama Sakowicza.

¹⁴⁵ List do podkomorzego oszmiańskiego Adama Sakowicza, prawdopodobnie autorstwa Stefana Paca.

¹⁴⁶ List Aleksandra Sawgowicza, skarbnika wiłkomirskiego.

¹⁴⁷ List do podkomorzego oszmiańskiego Adama Sakowicza.

¹⁴⁸ List do Aleksandra Gosiewskiego, wojewody smoleńskiego.

¹⁴⁹ List do Aleksandra Gosiewskiego, wojewody smoleńskiego.

¹⁵⁰ Relacja z wojny moskiewskiej przedstawiona przez wojewodę wileńskiego Krzysztofa Radziwiłła na sejmie warszawskim dnia 28 lipca 1634 roku.

¹⁵¹ List Filipa Wołuckiego, kasztelana rawskiego, starosty radomskiego i inowrocławskiego do Zygmunta III, króla polskiego z 1628 r.

¹⁵² List sunan baszy silistryjskiego do kanclerza koronnego Stefana Korycińskiego. List ten można z dużym prawdopodobieństwem datować na listopad 1653 r.

233. Kopia listu marszałka koronnego do kanclerza koronnego¹⁵³, k. 248v. 249r.
234. Kopia listu od chana do Rakoczego z Baru¹⁵⁴, k. 249 r. - 249 v.
235. Item list chański do hospodara mułtańskiego [mołdawskiego], sub eadem data 1653 in novembris¹⁵⁵, k. 249 v. - 250 r.
236. Copia responsu kanclerza koronnego Korycińskiego do marszałka wielkiego koronnego Lubomirskiego roku 1653 mensis decembri pod Żwańcem w obozie¹⁵⁶, k. 250 r. - 251 v.
237. Vladislaus IV¹⁵⁷, k. 254 r.
238. Elogium Sigismundi III anno 1632 die 30 aprilis mane hora tertia Varsaviae decessit, k. 254 r. - 255 v.
239. Aliud elogium: Sigismundus III, k. 255 v. - 257 r.
240. Epitaphium Chmielecii P. Kijow, k. 257 r.
241. Epitaphium Lodovici Marillaci Franciae Mareschalli, k. 257 r. - 257 v.
242. Epitaphium exelentissimi herois Joannis Toerassi Galiae mareschalci, k. 257v. - 258 r.
243. VIII Urbanus P. ad Vladislaum IV Poloniae et Sueciae Regem, datum Romae 3 octobris 1643¹⁵⁸, k. 258 r. - 258 v.
244. Respons Regiae Maiestatis ad Summum Pontificem, datum Vilnae 1 decembris 1643¹⁵⁹, k. 258 v. - 259 r.
245. Littera Casimiri principis ad Serenissimum Poloniae et Sueciae Regem Vladislaum IV, ex Novitatu Romano die 2 iunii 1644¹⁶⁰, k. 259 r. - 260 r.
246. Littera delati obsequii S. R. Maiestatis Poloniae et Sueciae ad Pontificem Innocentium X noviter electum¹⁶¹, k. 260 r. - 260 v.
247. Urbanus VIII P.P. nobili viro Adamo Kisielio Castellano Czernichoviensi, 3 novembris 1643,¹⁶² k. 260 v.

¹⁵³ List marszałka wielkiego koronnego Jerzego Sebastiana Lubomirskiego do kanclerza koronnego Stefana Korycińskiego z listopada 1653 r.

¹⁵⁴ List chana krymskiego Islama III Gireja do Jerzego II Rakoczego z Baru także z listopada 1653 r.

¹⁵⁵ List chana krymskiego Islama III Gireja do hospodara mołdawskiego Jerzego I Stefana z listopada 1653 r.

¹⁵⁶ Datowana na grudzień 1653 r. odpowiedź kanclerza koronnego Stefana Korycińskiego na list z listopada 1653 r., marszałka wielkiego koronnego Jerzego Lubomirskiego.

¹⁵⁷ Epigramat łaciński.

¹⁵⁸ List papieża Urbana VIII do Władysława IV, króla polskiego datowany: Rzym 3 X 1643 r.

¹⁵⁹ Odpowiedź króla polskiego Władysława IV do papieża Urbana VIII datowany: Wilno 1 XII 1643 r.

¹⁶⁰ List królewicza Kazimierza do brata Władysława IV, króla polskiego, datowany Nowicjat Rzymski 2 VI 1644 r.

¹⁶¹ List Władysława IV, króla polskiego do papieża Innocentego X oddający mu posłuszeństwo niedługo po konklawe 15 IX 1644, koronowany 4 X 1644.

¹⁶² Brewe papieża Urbana VIII do Adama Kisiela, kasztelana czernichowskiego, wzywające Rusinów do jedności z kościołem rzymskim, datowane na 3 XI 1643 r. Brewe o podobnej treści otrzymał metropolita prawosławny Mohyla.

248. Epitaphium Carolus¹⁶³, k. 261 r. - 262 r.
249. Aliud epitaphium Caroli Stuart¹⁶⁴, k. 262 r. - 262 v.
250. Carolus Stuart rex Angliae¹⁶⁵, k. 262 r. - 263 r.
251. Breve pontificum super matrimonium Casimiri Regis Poloniae cum Ludovica Maria, defuncti Vladislai IV fratris relicta vidua Innocentius P.P. X. 20 februarii 1649¹⁶⁶, k. 263 r. - 263 v.
252. Littera Zamosci Generalis Exercitus Ducis et supremi Cancellarii Poloniae ad Summum Pontificem Clementem VIII super matrimonio Sigismundi III cum defunctae uxoris sorore 14 martii 1605¹⁶⁷, k. 263 v. - 264 v.
253. Inscriptio urnae serenissimi principis Sigismundi Casimiri¹⁶⁸, k. 264 r.
254. Vladislaus IV - inscriptio¹⁶⁹, k. 264 v. - 265 r.
255. Inscriptio Adami a Kazanow Kazanowski¹⁷⁰, k. 265 r. - 266 r.
256. Inscriptio Christianae Sapieżynae Gembickae, uxoris Christophori Gembicki¹⁷¹, k. 266 r.
257. Epitaphium Georgii Ossolinii supremi regni cancellarii subsistite heroes¹⁷², k. 266 v. - 267 r.
258. Copia litterarum archiepiscopi gnesnensis Mathiae Lubiński ad Vladislaum IV Poloniae et Sueciae Regem supra apparatus bellicos contra Turcarum novos 1646¹⁷³, k. 267 r. - 267 v.

¹⁶³ Łacińskie epitafium poświęcone Karolowi I Stuartowi, królowi angielskiemu (19XI 1600-30 I 1649), który został publicznie ścięty przez Oliwiera Kromwella.

¹⁶⁴ Łacińskie epitafium poświęcone Karolowi Stuartowi, datowane na dzień 10 II 1649 r.

¹⁶⁵ Łacińskie epitafium poświęcone Karolowi Stuartowi.

¹⁶⁶ Brewe papieża Innocentego X do króla polskiego Jana Kazimierza zezwalające na ślub króla z Marią Ludwiką Gonzagą de Nevers, wdową po zmarłym bracie, Władysławie IV, datowane w rękopisie na 20 lutego 1649 roku. Ślub Jana Kazimierza odbył się tego samego roku 31 maja.

¹⁶⁷ List Jana Zamojskiego, kanclerza wielkiego koronnego do papieża Klemensa VIII w sprawie o uzyskanie dyspensy dla Zygmunta III Wazy na jego małżeństwo z arcyksiężniczką Konstancją Habsburżanką, rodzoną siostrą zmarłej żony Anny Habsburżanki, zawarte w tym samym roku 11 grudnia po uzyskaniu dyspensy papieskiej. List w rękopisie datowany jest na 4 III 1605 roku.

¹⁶⁸ Inskrypcja łacińska na urnie z prochami królewicza Zygmunta Kazimierza (1 IV 1640-9 I 1647), syna króla polskiego Władysława IV i Cecylii Renaty. W rękopisie jako datę śmierci podano 9 VIII 1647 r.

¹⁶⁹ Inskrypcja łacińska na grobie króla Władysława IV zm. 20 V 1648 roku.

¹⁷⁰ Inskrypcja łacińska Adama Kazanowskiego (ok. 1599-25 XII 1649), kasztelana sandomierskiego, marszałka nadwornego koronnego.

¹⁷¹ Inskrypcja łacińska Krystyny Sapieżanki Gembickiej, wdowy po Stanisławie Radziejowskim, żony Krzysztofa Gembickiego, krajaczego koronnego, zmarłej 21 września 1650 roku.

¹⁷² Epitafium Jerzego Ossolińskiego (15 XII 1595-9 VIII 1650), kanclerza wielkiego koronnego.

¹⁷³ List Macieja Łubieńskiego (2 II 1572-28 VIII 1652), prymasa Polski (od 1641r.), do króla polskiego Władysława IV proszący o zaniechanie organizowania nowej wyprawy przeciwko Turkom. W rękopisie list datowany jest na 1546 r. Prawdopodobnie z tego samego okresu, co list następny, to jest z około końca maja 1646 r.

259. *Copia litterarum episcopi Cracoviensis ad regem* 26 mai 1646¹⁷⁴, k. 267 v. - 268 r.
260. *Copia litterarum Palatini Cracoviensis Lubomirski ad regem Vladislaum* 31 mai 1646¹⁷⁵, k. 268 r. - 269 v.
261. *Epitaphium Samueli Lascza na srebrney tablicy*¹⁷⁶, 269 v. - 270 r.
262. *Lacrimae afflictae Hungariae - epitaphium Georgii Rakocy*¹⁷⁷, k. 270 r.
263. *Aliud epitaphium Georgii Rakocy*¹⁷⁸, k. 270 r. - 270 v.
264. *Epitaphium Stanislao Stadnicio interempto*¹⁷⁹, k. 270 v.
265. *Anthitesis epitaphii*¹⁸⁰, k. 271 r.
266. *Rokosz*¹⁸¹, k. 271 r.
267. *Misterium politicum dux cardinalis* ¹⁸², k. 271 r. - 271 v.
268. *Ioannis Armandi Plessai Richeli S. R. E. Cardinalis eminentissimi, Franciae Ducis potentissimi et regis christianissimi Ludovici XIII ministri famosissimi vitae synopsis inscribenda tumulo* 1643¹⁸³, k. 272 r. - 273 v.
269. *Sacris manibus Iohannis Armandi Ducis Richeli*¹⁸⁴, k. 273 v. - 274 r.
270. *Piis manibus eiusdem*¹⁸⁵, k. 274 r. - 274 v.
271. *[Epitaphium]*¹⁸⁶, k. 275 r. - 275 v.
272. *Epitaphium*¹⁸⁷, k. 275 v.
273. *Pro et contra cardinalem Richelium*¹⁸⁸, k. 275 v.

¹⁷⁴ List Piotra Gembickiego (10 X 1585-14 VII 1657), biskupa krakowskiego (od 10 XI 1642 r.) do króla Władysława IV w sprawie zaciągów wojennych na wojnę przeciwko Turkom, podobnie jak poprzedni nakłaniający króla do rezygnacji z tego pomysłu. List w rękopisie datowany jest na 31 V 1646 r.

¹⁷⁵ List Stanisława Lubomirskiego, wojewody krakowskiego (19 I 1638-16 VI 1649) do króla Władysława IV nakłaniający do rezygnacji z wojny przeciwko Turkom. List datowany w rękopisie na ostatnie dni maja 1646 r.

¹⁷⁶ Inskrypcja nagrobna Samuela Łaszcza (ur. ok. 1588, zm. w Krakowie 15 II 1649 r.), strażnika koronnego, głośnego awanturnika i zagończyka, wslawionego między innymi w walkach z Tata-rami, Turkami, Kozakami i Szwedami.

¹⁷⁷ Paszkwil w języku łacińskim na Jerzego I Rakoczego, napisany po jego śmierci tj. po 11 X 1648 r.

¹⁷⁸ Podobnej treści, jak poprzedni, paszkwil na Jerzego I Rakoczego.

¹⁷⁹ Epitafium poświęcone Stanisławowi Stadnickiemu (ok. 1550-10 VIII 1610), uczestnikowi rokoszu zebrzydowskiego w 1606 i 1607 roku.

¹⁸⁰ Paszkwil na Stanisława Stadnickiego w formie antytezy do poprzedniego epitafium pochwalnego.

¹⁸¹ Epigramat na rokosz. Prawdopodobnie mowa jest o rokoszu Zebrzydowskiego.

¹⁸² Utwór pochwalny (encomium) na cześć kardynała Armandu Jana Duplessis Richelieu (1585-4 XII 1642).

¹⁸³ Inskrypcja nagrobna z 1643 r. opisująca historię życia kardynała Armandu Richelieu.

¹⁸⁴ Anonimowe epitafium poświęcone kardynałowi Richelieu.

¹⁸⁵ Anonimowe epitafium poświęcone kardynałowi Richelieu.

¹⁸⁶ Anonimowy paszkwil w języku francuskim i łacińskim, stylizowany na psalm błagalny.

¹⁸⁷ Anonimowe epitafium na śmierć kardynała Richelieu.

¹⁸⁸ Za i przeciwko kardynałowi Richelieu.

274. Pasquinata Urbani VIII Pontificis¹⁸⁹, k. 275 v. - 278 r.
275. Divis erinnibus et damnatae memoriae Urbani Pontificis¹⁹⁰, k. 278 r. - 279 r.
276. Coloquium¹⁹¹, k. 279 r. - 279 v.
277. Hugo Grotius Jacobo Laurentii¹⁹², k. 279 v. - 280 r.
278. Ex litteris N. N. Londini 11 aprilis datis¹⁹³, k. 280 r.
279. Epitaphium Renatae Ceciliae Polonorum reginae¹⁹⁴, k. 280 r. - 280 v.
280. Inscriptio tumuli eiusdem¹⁹⁵, k. 280 v.
281. Epitaphium Elisabethae, reginae Angliae¹⁹⁶, k. 281 r.
282. Epitaphium Mariae Stuartae, Scotorum reginae¹⁹⁷, k. 281 r. - 281 v.
283. In eandem¹⁹⁸, k. 281 v.
284. Epitaphium King John's¹⁹⁹, k. 281 v. - 282 r.
285. Henrici II Angliae regis²⁰⁰, k. 282 r.
286. Simonis Montfort²⁰¹, k. 282 r.
287. Edvardi I Angliae Regis²⁰², k. 282 r.
288. Epitaphium Isaaci Casauboni²⁰³, k. 282 r.
289. Epitaphium Cambdeni²⁰⁴, k. 282 v.
290. In margine monumenti Casauboni²⁰⁵, k. 282 v.
291. Nicolao Copernico Toruniensi²⁰⁶, k. 282 v.

¹⁸⁹ Paszkwił na papieża Urbana VIII napisany na początku 1643 roku piętnujący jego poczynania polityczne nepotyzm. Urban VIII nadał bowiem swoim trzem synowcom godności kardynalskie, wysokie urzędy i majątki.

¹⁹⁰ Podobnej treści, jak powyższy utwór, paszkwił na papieża Urbana VIII, prawdopodobnie autorem obu jest nieznany bliżej poeta Pasquinus Morphorius, podpisany pod drugim utworem.

¹⁹¹ Utwór polityczny o charakterze satyrycznym obrazujący politykę wszystkich władców europejskich w końcowym okresie wojny trzydziestoletniej.

¹⁹² List Hugona Grotiusa (1583-1645) do Jakuba Laurentiusa, pisany w maju 1642 r.

¹⁹³ Fragment listu anonimowego autora pisany w Londynie 11 kwietnia, brak daty rocznej.

¹⁹⁴ Epitafium na cześć Cecylii Renaty, królowej polskiej, żony Władysława IV, zmarłej 24 III 1644 roku.

¹⁹⁵ Inskrypcja na grobie Cecylii Renaty w katedrze na Wawelu.

¹⁹⁶ Epitafium poświęcone Elżbiecie I Tudor (7 IX 1533-24 III 1603), królowej angielskiej.

¹⁹⁷ Inskrypcja nagrobna Marii I Stuart, królowej Szkocji (8 XII 1542-8 II 1587), ściętej na rozkaz Elżbiety I, królowej angielskiej.

¹⁹⁸ Epitafium na cześć Marii I Stuart.

¹⁹⁹ Epitafium poświęcone Janowi Bez Ziemi, królowi Anglii (1167-1216).

²⁰⁰ Epitafium poświęcone Henrykowi II Plantagenetowi, królowi Anglii (1133-1189).

²⁰¹ Epitafium poświęcone Szymonowi V z Monfort (1208-1265), przywódcy buntu możnowładców przeciwko królowi Anglii, Henrykowi III Plantagenetowi.

²⁰² Epitafium poświęcone Edwardowi I (1239-1307), królowi Anglii.

²⁰³ Epitafium poświęcone Isaakowi Casabonowi (1559-1614), jednemu z najwybitniejszych filologów klasycznych i teologa.

²⁰⁴ Epitafium poświęcone Wilhelmowi Cambden. Wilhelm Cambden zmarł, jak podaje kopista, 9 XI 1628, mając lat 47.

²⁰⁵ Inskrypcja na grobie Izaaka Casaubona.

²⁰⁶ Epitafium na cześć Mikołaja Kopernika (19 II 1473-24 V 1543).

292. Epitaphium Johanni Oveni Poetae Cambro-Britanni²⁰⁷, k. 282 v.
293. Ossa Stanislai in Żurow in Olesko, Terrarum Russiae Palatinidis²⁰⁸, k. 282 v. - 283 r.
294. Encomium Georgii Ossolinii²⁰⁹, k. 283 r. - 283 v.
295. Cippus unionis et liga²¹⁰, k. 283 v. - 285 r.
296. Examen rationum qua pro et contra regis Poloniae Vladislai IV cum principe palatina matrimonium adferuntur²¹¹, k. 285 r. - 287 v.
297. Carapha Palliani dux cum strangulato anno 1561 die 6 martii, fratre cardinali ipse etiam eiusdem diei vespere decollandus esset sequentia monita ad filium suum unigenitum e castro Angeli missit²¹², k. 288 r. - 288 v.
298. Clepsydra Anglicanae monarchiae evoluta sive tragica mors Magnae Britanniae regis Caroli I 9 februarii 1649 Casparis Erffeni Coloniae Agrippinae 1649²¹³, k. 289 r. - 290 v.
299. Copia litterarum Islangierey Chani Tattarorum ad Serenissimum olim regem Poloniae Vladislaum IV²¹⁴, k. 290 v. - 291 r.

²⁰⁷ Epitafium na cześć Jana Owena (zm. 1622), poety nowołacińskiego kambryjsko-brytyjskiego, znanego głównie z twórczości epigramatycznej (*Epigramatum libri X*, Londini 1612). Być może niektóre epigramaty tutaj zamieszczone są jego autorstwa.

²⁰⁸ Inskrypcja nagrobna Stanisława Daniłowicza (w rękopisie nie podano nazwiska), syna Jana, wojewody ruskiego (tytułowanego w rękopisie wojewodą ruskim), starosty korsuńskiego i czechryńskiego, który w potyczce z Tatarami w 1636 został wzięty do niewoli i ścięty w namiocie Murzy Kantemira. W rękopisie podano datę śmierci Stanisława na dzień 7 XI 1636 roku. Miał wtedy zaledwie 25 lat. Na nim wygasł ród Daniłowiczów, a spadkobierczynią dóbr została siostra Stanisława Teofila, którą poślubił Jakub Sobieski. Nagrobek z tą inskrypcją znajdował się prawdopodobnie w Olesku.

²⁰⁹ Utwór pochwalny na cześć Jerzego Ossolińskiego, kanclerza wielkiego koronnego (15 XII 1595-9 VIII 1650), wiersz powstał w okresie, gdy Ossoliński był podkanclerzym koronnym (20 III 1638-28 II 1643).

²¹⁰ Nagrobek Unii i Ligi. Utwór polityczny piętnujący Unię i Ligę. Datę owej rzekomej śmierci unii i ligi podano na kwiecień 1621r., a czas trwania związków na 13 lat, 3 miesiące i 5 dni. Unia Protestancka powstała w maju 1608 roku, Liga Katolicka powstała w 1609 roku.

²¹¹ Racje za i przeciw zawarciu małżeństwa przez Władysława IV z Elżbietą, córką Fryderyka, palatyna Renu, króla czeskiego. Księżniczkę nazywano Angielką, gdyż matką jej była córka Jakuba VI, a siostra Karola I. Sprawa była kontrowersyjna z racji wyznania protestanckiego kandydatki. Od marca do grudnia 1635 roku trwały szerokie dyskusje i zebrania senatu (marzec 1635), a później w sejmie (listopad 1635) w sprawie poślubienia palatynówny. Ostatecznie jednak z powodu wielu sprzeciwów, król poślubił Cecylię Renatę, córkę cesarza Ferdynanda II.

²¹² List księcia Giovanniego Carafy di Palliano do swego syna, napisany na chwilę przed śmiercią, ściętego 6 III 1561, straconego wraz ze swym bratem, kardynałem Carlem Carafą przez papieża Piusa IV, jego następcę, papież Pius V zrehabilitował rodzinę Carafów 26 IX 1567 uznając wyrok za niesprawiedliwy.

²¹³ Wypis z książki Caspara Erffenususa, (wydanej: *Coloniae Agrippinae* 1649) na temat stracenia Karola I, króla angielskiego.

²¹⁴ List chana tatarskiego Islama III Gireja do króla polskiego Władysława IV z żądaniem płacenia trybutu z około 1648 roku.

300. *Copia litterarum a senatu ad illustrem principium D. Mussan Bassam serenissimi et potentissimi Turcarum imperatoris supremum vesirum* 26 Iunii 1648²¹⁵, k. 291 r. - 291 v.
301. *Ad legatum Galiae* 26 iunii 1648²¹⁶, k. 291 v. - 292 r.
302. *Copia litterarum Christinae, Suevorum Gothorum, Vandalorum Reginae Vladislao IV regi fratri Stocholmi octobris* 1646²¹⁷, k. 292 r. - 292 v.
303. *Vladislaus IV Christinae, Suevorum Gothorum, Vandalorum Reginae* 17 decembris 1646²¹⁸, k. 292 v.
304. *Interventio Reginae Sueciae apud Imperatorem Romanum pro Statibus August. Confesioni addictis in inferiori Austria degentibus* 26 martii 1653²¹⁹, k. 293 r. - 294 r.
305. *Copia litterarum Joannis Casimiri Regis Poloniae ad Imperatorem Romanum Ferdinandum III anno 1653 ultimae iulii Leopoli*²²⁰, k. 294 r. - 294 v.
306. *Sacra caesarea maiestas*²²¹, k. 294 v.
307. *Pacta pacis inter regem Poloniae et imperatorem Turcarum tradita legato magno imperatoris, Varsaviae d. 2 septembris* 1640²²², k. 294 v. - 296 v.
308. *Delineatio foederis inter reges Galiae et Poloniae*²²³, k. 296 v. - 297 r.
309. *Exequiarum Annae principis Sueciae brevis descriptio* 16 iulii 1636²²⁴, k. 297 r. - 298 r.

²¹⁵ List senatu polskiego do wielkiego wezyra Mussan Baszy, dany Warszawa 26 VI 1648 roku.

²¹⁶ List prawdopodobnie senatu polskiego do legata francuskiego, dany Warszawa 26 VI 1648 r.

²¹⁷ List Krystyny, królowej Szwecji, do króla polskiego Władysława IV, dany w Sztokholmie w październiku 1646 r.

²¹⁸ List króla Władysława IV do królowej Szwecji Krystyny, dany w Warszawie 17 XII 1646 r.

²¹⁹ Interwencja królowej Szwecji Krystyny u cesarza rzymskiego Ferdynanda III w sprawie stanów Austrii mniejszej, dana w Sztokholmie 26 III 1653 roku.

²²⁰ List Jana Kazimierza, króla polskiego do cesarza Ferdynanda III, dany w Warszawie dnia 31 VII 1653 r.

²²¹ Prawdopodobnie również jest to fragment listu Jana Kazimierza do Ferdynanda III.

²²² Warunki pokoju między królem polskim a sułtanem tureckim przekazane legatowi sułtana w Warszawie dnia 2 IX 1640 r., tj. po powrocie z poselstwa (trwającego od lutego do 7 VII 1640) do Konstantynopola Wojciecha Miaskowskiego, podkomorzego lwowskiego, który zdołał uwolnić i wykupić 130 z galer jeńców, zawarł z sułtanem Ibrahimem porozumienie w sprawie obustronnego handlu i powstrzymywaniu napadów Kozaków na Turcję, a Tatarów na Polskę.

²²³ Określenie przymierza między królem francuskim i polskim i między oboma królestwami, bez daty. Chodzi tu prawdopodobnie traktat Polski z Francją zawarty przez króla Władysława IV w grudniu 1635.

²²⁴ Opis uroczystości pogrzebowych królowny Anny Wazówny (17 V 1568-26 II 1625). Pierwotnie została pochowana w Brodnicy, gdyż jako protestantka nie mogła spocząć na Wawelu. Okazały pogrzeb wyprawił jej bratanek Władysław IV, dnia 16 VII 1636 r. przenosząc jej szczątki z Brodnicy do Torunia, do mauzoleum zbudowanego przy kościele Najświętszej Marii Panny. W imieniu króla występowali podczas uroczystości wojewoda wileński Krzysztof Radziwiłł, starosta sztumski Zygmunt Guldenstern oraz starosta libiszowski Andrzej Rej (wnuk sławnego pisarza Mikołaja Reja). Wszyscy oni byli protestantami, a pogrzeb zgromadził przedstawicieli religii reformowanej z całego kraju. Wśród nich Potockich, Leszczyńskich, Ostrogorów. Byli też goście zagranicz-

310. Ioannes de Torres, archiepiscopus Adrianopolis, nutius apostolicus Innocentii X Papae ad serenissimum Joannem Casimirum Poloniae et Sueciae regem die 5 martii 1650²²⁵, k. 298 r.
311. Inscriptio Tumulus Patris Iosephi Capucini Contessarii Ludovici XIII regis Galliarum, 1639²²⁶, k. 1639, k. 298 v. - 299 r.
312. Siste vomere³ m verrucane arator²²⁷, k. 299 r. - 299 v.
313. D.O.M.²²⁸.
314. Pacta dotalia inter Vladislaum IV Poloniae et Suecia Regem et Lodovicam Mariam Gonzagam Niverniae ducissam²²⁹, k. 299 v. - 300 r.
315. Copia litterarum Domini Felberi ad D. Oelhaffium de morbo et excessu serenissimi ac potentissimi principis D.D. Wladislai IV D. G. Poloniae et Sueciae regis defuncti Merecz²³⁰, k. 300 r. - 301 v.
316. Magister Evaldus Rlowen Consulatus Stetiniensis protonotarius²³¹, k. 301v - 302 r.
317. Copia litterarum archiepiscopi Strigoniensis Georgii Lipa ad V[ice] - C[ancelarium]. R[egni] Poloniae²³², k. 302 r. - 302 v.

ni, piastowscy książęta Legnicy oraz Brzegu i niemiecki książę Anhaltu. W sumie kilka tysięcy uczestników. Uroczystość stała się manifestacją innowierców polskich przeciwko rosnącej nietolerancji i kontrreformacji. Trumnę królowny złożono w krypcie nakrytej marmurowym sarkofagiem.

²²⁵ List Jana de Torres, arcybiskupa Adrianopolis, nuncjusz papieża Innocentego X w Polsce, do króla Jana Kazimierza, z dnia 5 III 1650.

²²⁶ Paszkwił w języku łacińskim z 1639 roku, na zmarłego w wieku 64 lat kapucyna Józefa du Tremblay z Paryża, doradcy króla francuskiego Ludwika XIII, pomocnika kardynała Armandu Richellieu. Ten słynny kapucyn kierował niemiecką polityką Francji, chciał wielkiej krucjaty przeciwko Turkom, osłabienia potęgi cesarza niemieckiego i dominacji Francji w Europie. W tym utworze krytykowane są jego intrygi, surowość i bezwzględność.

²²⁷ Epitafium łacińskie poświęcone prawdopodobnie Don Francisco de Melo, dowódcy armii hiszpańskiej w czasach wojny trzydziestoletniej. Utwór sławi jego zwycięstwo nad armią francuską i oplakuje późniejszy upadek Hiszpanii.

²²⁸ Inskrypcja łacińska potwierdzająca fundację klasztoru i kolegium pijarów w Podolińcu na Spiszu uczynionej przez Stanisława Lubomirskiego, wojewodę krakowskiego w 1643.

²²⁹ Ślub Władysława IV z Ludwiką Marią odbył się 5 XI 1645 per procura, Władysława zastępował wtedy brat jego Jan Kazimierz, właściwy ślub odbył się 10 marca 1646. Akty ślubne zostały podpisane w Fontainebleau 26 IX 1645. Druk (w j. francuskim): M. Dogiel, *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Litvaniae*, t. 1, Vilnae 1758, s. 469-473.

²³⁰ Relacja medyka królewskiego Felbera o chorobie i śmierci króla Władysława IV, przedstawiona w Mereczu 15, 20, 21 maja 1648 roku. Obecnie podaje się, że król zmarł prawdopodobnie z powodu przedawkowania środków na przeczyszczenie.

²³¹ Magister Evaldus Rlowen, protonotariusz rady miejskiej w Szczecinie opisuje ślub Bolesława X, księcia pomorskiego z Anną, córką Kazimierza IV Jagiellończyka (w rękopisie na marginesie podano błędnie Kazimierza III), króla polskiego, który miał miejsce w Szczecinie 2 II 1491 (w rękopisie błędnie 2 II 1484). Opisuje to wydarzenie M. Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum* ks. 29, Basileae 1551 (było też wydanie późniejsze: Coloniae 1589), s. 461.

²³² List Jerzego Lippaya, arcybiskupa strygońskiego do podkanclerzego wielkiego koronnego Andrzeja Leszczyńskiego, biskupa kamieńskiego (nom. II 1645-8 XII 1650) z dnia 27 III 1645 roku.

318. Regis Stephani allocutio ad Ordines regni et continuo illius²³³, k. 302 v. - -303r.
319. Burgrabiatus Varsaviensis Generoso Stephano Schroeter. Datum Varsaviae in conventu regni generali die 20 iulii anno 1643²³⁴, k. 303 r.
320. Joannes Casimirus Generoso Stephani Schroeter²³⁵, k. 304 r.
321. Denunciatio belli per regem Galiae Carolo Quinto Imperatore anno 1526²³⁶, k. 304 r. - 304 v.
322. Instructio Dominis legatis episcopo Varmiense et palatino Posnanense in Galliam ad deductionem Sponsae reginalis ituris data Varsaviae 1645²³⁷, k. 304 v. - 305 v.
323. Instructio ad serenissimam principem Dominam Suevorum Reginam etc. a serenissimo et potentissimo rege Johanne Casimiro rege Poloniae M. D. L. etc. eius internuncio et aulice generoso Mathiae Krokowski, data Varsaviae²³⁸, k. 305 v. - 306 r.
324. Formula abiurationis haeresium apud Pontificios usitata Pius V²³⁹, k. 306 r.
325. Supplica P. Radziejewskiego²⁴⁰, 306 v.
326. Interessio Reginae Sueciae Christinae pro vice cancelario anno 1654²⁴¹, k. 306 v.

²³³ Przemówienie Stefana Batorego do Stanów Królestwa, bez daty.

²³⁴ Władysław IV, król polski, nadaje urząd burgrabiego miasta Warszawy urodzonemu Stefanowi Schroeterowi w dowód i podzięcie za zasługi wojenne. Odpis dokumentu danego w Warszawie dnia 20 VII 1643 roku. Podpisani byli na nim król Władysław IV i Jan Gembicki, sekretarz wielki koronny.

²³⁵ Jan Kazimierz, król polski, potwierdza, ratyfikuje nadanie urzędu burgrabiego miasta Warszawy Stefanowi Schroeterowi przez Władysława IV. Odpis dokumentu danego w Warszawie, bez daty.

²³⁶ Wypowiedzenie wojny przez króla francuskiego Franciszka I Walezjusza cesarzowi rzymsko-niemieckiemu Karolowi V Habsburgowi w roku 1526.

²³⁷ Instrukcja dla Wacława Leszczyńskiego, biskupa warmińskiego i Krzysztofa Opalińskiego, wojewody poznańskiego, posłujących do Francji po odebranie narzeczonej Władysława IV, Marii Ludwiki Gonzagi, jesienią 1645 r.

²³⁸ Odpis instrukcji danej przez Jana Kazimierza, króla polskiego Maciejowi Krokowskiemu, udającemu się w poselstwo do królowej szwedzkiej Krystyny z prośbą o utrzymanie pokoju. Bez daty, prawdopodobnie z okresu rokowań pokojowych polsko-szwedzkich w 1652 r.

²³⁹ Brak tekstu, na następnej stronie już inny tekst innego kopisty.

²⁴⁰ Suplika, czyli prośba Hieronima Radziejewskiego do króla Jana Kazimierza o ułaskawienie i uchylenie banicji oraz infamii z okresu, gdy przebywał na wygnaniu, prawdopodobnie będąc już w Szwecji. Jako że do Sztokholmu przybył 1 V 1652, być może jest to list z 20 VII 1652, kiedy to Radziejewski wysłał szereg listów do Polski oraz swój manifest niewinności. Może to być również suplika późniejsza z 1654 r., ale sądząc z następnego listu, królowej Krystyny do Jana Kazimierza oba te listy są z lipca 1652r.

²⁴¹ List królowej szwedzkiej Krystyny do Jana Kazimierza z prośbą o przywrócenie do wszelkich łask Hieronima Radziejewskiego przywieziony przez agenta szwedzkiego Jana Kocha. Koch przywiózł też listy od Radziejewskiego z dnia 20 VII 1652, dotarły one jednak już po sejmie i po konstytucji Poena perduellionis na Hieronimie Radziejewskim przeszłym podkanclerzym koronnym uznającej go zdrajcą ojczyzny i wieczystym infamisem z dnia 17 VIII 1652. List poprzedni

327. Votum Pana podskarbiego Koronnego²⁴², k. 307 r. - 310 v.
328. Porządek Kawalkatii Cesarza Ottomańskiego Soltan Mechmeta do meczetu na Nabożeństwo w dzień nasz Wielgopiątkowy 3 aprilis 1654²⁴³, k. 310 v. - 312 r.
329. Kopia listu cara moskiewskiego do księcia Kurlandzkiego 23 Maii 1654²⁴⁴, k. 312 r. - 313 r.
330. Respons a Duce Curlandiae Magno Domino caesari et Magno Duci Alexei Michaelowi etc. 26 iunii 1654²⁴⁵, k. 313 v.
331. Copia listu od chana krymskiego do K. J. M. in iulio 1654²⁴⁶, k. 313 v. - 314v.
332. Epitaphium Carolo duci Lotharingiae²⁴⁷, k. 314 v. - 315 r.
333. Aliud [epitaphium Carolo duci Lotharingiae]²⁴⁸, k. 315 r.
334. [Epitaphium Ferdinandi IV] posuit J. W. P. ab Aurspergle²⁴⁹, k. 315 r. - 315v.
335. Aliud [Epitaphium Ferdinandi IV]²⁵⁰, k. 315 v.- 316 v.

Radziejowskiego jest też prawdopodobnie z tego samego czasu. W rękopisie jest błędna data 1654, Koch przybył z listem od królowej Krystyny w 1652.

²⁴² Votum na sejmie Bogusława Leszczyńskiego, podskarbiego wielkiego koronnego, prawdopodobnie na drugim sejmie, latem 1654, gdzie burzliwie sprawdzano rachunki po stwierdzeniu wielkiego zadłużenia i gdzie Bogusław Leszczyński bronił się tłumacząc, że podatki nie są ściągane należycie. Tematyka mowy - brak pieniędzy na wojsko.

²⁴³ Opis orszaku sułtana Mehmeda IV udającego się do Meczetu Szacherade dnia 3 IV 1654 r., przedstawiony przez polskiego posła, który uzyskał pozwolenie na patrzenie na ów orszak. Jest to prawdopodobnie relacja Mariusza Stanisława Jaskólskiego, posła Jana Kazimierza na Krym, barwny opis tej legacji przedstawił kanclerzowi koronnemu Korycińskiemu i hetmanowi wielkiemu koronnemu „Rerwerze” Potockiemu na początku maja 1654 r. W czasie tego poselstwa widział więc nie tylko chana tatarskiego ale też sułtana tureckiego.

²⁴⁴ Odpis polskiego przekładu listu cara moskiewskiego Aleksego I Romanowa do księcia Kurlandii Jakuba Kettlera (28 X 1610-1 I 1682) z dnia 23 V 1654.

²⁴⁵ Odpowiedź księcia kurlandzkiego Jakub Kettlera na powyższy list cara moskiewskiego z Mitawy z dnia 26 VI 1654 w polskim przekładzie. Jako autorzy przekładu obu listów w rękopisie podani są Samuel Twardowski ze Skrzypna i Aleksander Gorczyn.

²⁴⁶ Przekład polski listu chana krymskiego Islama III Gireja podanego przez Sulejmana Agę do Jana Kazimierza z lipca 1654 r., w którym chan składa ofertę wspólnej wyprawy przeciwko Rosji i Kozakom. Podczas sejmu 20 VII 1654 król, prymas i marszałek izby poselskiej zaprzysięgli przymerze wobec Sulejmana Agi.

²⁴⁷ Epitafium w języku łacińskim Karola IV Lotaryńskiego (1604-1675), jest to pozorne epitafium oplakujące położenie księcia, jak podano w rękopisie na marginesie: pojmanego i żyjącego dotąd - epitafium Lotharingico captivo et superstiti adhunc, co wskazuje datę ostatnich zapisków w kodeksie na lata 1670-1675, kiedy księstwo było okupowane przez Francuzów, a księżę przebywał w niewoli.

²⁴⁸ Podobnie pozorne epitafium Karola IV Lotaryńskiego, z tego samego czasu.

²⁴⁹ Epitafium Ferdynanda IV Habsburga (8 IX 1633-9 VII 1654), najstarszego syna i koregenta cesarza Ferdynanda III Habsburga.

²⁵⁰ Inne epitafium Ferdynanda IV.

336. Epitaphium Reginae Scotiae Mariae decollatae²⁵¹, k. 316 v.
337. Copia litterarum Regis Poloniae ad Sueciae Regem²⁵², k. 316 v. - 317 r.
338. Visio Domini de Chalandio Praesidis in Parlamento Parisiensi, viri magni nominis et pontificii quam hoc anno 1654 habuit et in qua sequentes versiculos ab angelo in Tabula ostensos vidit descriptum 22 septembris 1654²⁵³, k. 317 r.
339. In Risselium Cardinalem²⁵⁴, k. 317 v. - 318 r.

Indeks osób i miejscowości do inwentarza sylwy

(liczby stanowią numery porządkowe dokumentów wpisanych do księgi)

Aleksy I Romanow, car moskiewski 329, 330
Anna Wazówna, królowna szwedzka 309
Anna Katarzyna Konstancja Wazówna, królowna polska 195
Bar 234
Batoh 114, 166, 167
Bolestraszycki Samuel 5
Bukowiec 23
Caraffa (Carapha) Carlo 297
Carafa (Carapha) Giovanni 297
Cambden Wilhelm 289
Casaubon Isaak 288, 290
Cat Jacobus 116
Cecylia Renata, królowa polska 279, 280
Chalandius [N.] 338
Chmielnicki Bohdan hetman kozacki 3, 4, 113, 114, 157, 166, 167, 240
Chrzastowska Jadwiga z Gosławskich 7
Cikowski Stanisław 13, 14
Daniłowicz Stanisław 293
Desportes Phillippe 169, 170
Dorohostajska Elżbieta 198-201
Dorohostajski Władysław 198-201
Dragocki Maciej 212
Elbląg 118-121
Elżbieta I Tudor, królowa angielska 281
Elżbieta, palatynówna reńska 296
Erffenus Caspar 298

²⁵¹ Epitafium Marii I Stuart, królowej Szkocji (8 XII 1542-8 II 1587), ściętej na rozkaz Elżbiety I, królowej angielskiej.

²⁵² Fragment listu Jana Kazimierza, króla polskiego do Karola X Gustawa, króla szwedzkiego, prawdopodobnie z 1654 r.

²⁵³ Przepowiednia niejakiego Chalandinusa przedstawiona w parlamencie paryskim w 1654 r., spisana tego samego roku 22 września.

²⁵⁴ Epigramat krytykujący rządy kardynała Armanda Richelieu.

- Felberus [N.] 315
Ferdynand II, cesarz rzymsko-niemiecki 178
Ferdynand III cesarz rzymsko-niemiecki 304-306
Ferdynand IV cesarz konregent rzymsko-niemiecki 334, 335
Firlej Andrzej 25
Firlej Dorota z Leśniowolskich 22
Firlej Mikołaj 25
Firlej Stanisław 22
Franciszek I Walezjusz, król francuski 321
Gembicka Krystyna z Sapiehów 256
Gembicki Krzysztof 256
Gembicki Piotr 259
Gorczyński Aleksander 330
Gosiewski Aleksander 221-223, 226-228
Gratianus Martius 141, 143
Grotius Hugo 277
Gruszecki Jerzy 215, 216
Gustaw II Adolf, król szwedzki 100, 111, 112, 162, 164, 173, 174
Henning Maria 118
Henryk II, król angielski 285
Innocenty X, papież 246, 251, 310
Islam III Girej, chan krymski 234, 235, 299, 331
Jakub Kettler, książę kurlandzki 329, 330
Jakub I Stuart, król angielski vel Jakub VI król szkocki 164
Jan Bez Ziemi, król angielski 284
Jan Kazimierz, król polski 2, 33, 34, 97, 113-115, 117, 166, 194, 243-245, 251, 305, 306, 310, 320, 323, 325, 326, 331, 337
Jan Olbracht, król polski 26
Jaskólski Stanisław 328
Jerzy I Stefan, hospodar mołdawski 235
Kallimach Filip 26
Kamieniec Podolski 3, 4, 117
Kalinowski Mikołaj 114, 166, 167
Karol I Stuart, król angielski 175, 248-250, 298
Karol IV, książę Lotaryngii 332, 333
Karol V Habsburg, cesarz rzymsko-niemiecki 321
Karol X Gustaw, król szwedzki 337
Kazanowski Adam 215, 255
Kisiel Adam 247
Klemens VIII, papież 252
Kobierzycki Stanisław 34
Kochanowski Jan 169, 171
Kochlewski Piotr 9, 198-201
Konstancja z Habsburgów, królowa polska 252
Kopernik Mikołaj 291

Koryciński Stefan 232, 2333, 236
Kossakowski Mikołaj 9
Krokowski Maciej 323
Krystyna Wazówna, królowa szwedzka 115, 157, 158, 302-304, 323, 326
Kurosz Jadwiga z Greków 20
Kurosz Stanisław 20
Laud Wilhelm 177
Laurentius Jacobus 277
Leszczyński Andrzej 11, 317
Leszczyński Bogusław 327
Leszczyński Rafał 201
Leszczyński Wacław 322
Lippay Jerzy 317
Lubomirski Jerzy Sebastian 233, 236
Lubomirski Stanisław 219, 260
Ludwika Maria Gonzaga de Nevers, królowa polska 251, 314, 322
Łaszcz Samuel 261
Łazińska Barbara ze Schlichtingów 23
Łaziński Władysław 23
Łubiński Maciej 258
Maria I Stuart 282, 283, 336
Marillac Ludwik 241
Mehmed IV 328
Melo Franciszek, de 312
Merecz 315
Morsztyn Krzysztof 12
Moskorzowski Andrzej 7, 12, 14, 21, 23
Moulins Piotr, de 5
Mussan Basza 300
Mylius Michael 118
Naborowski Daniel 201
Nigrinus Bartolomeus 182
Nowodworski Bartłomiej 10
Oelhafius [N.] 315
Opaliński Krzysztof 2, 322
Opatów 29
Ossoliński Jerzy 13, 14, 27, 29, 101, 106-110, 126-128, 257, 294
Otwinowska Elżbieta z Wierzbietów 17, 18
Otwinowski Walerian 17, 18
Owen Joannes 292
Pac Stefan 221, 222, 223
Paryż 338
Paweł V, papież 31
Podbereska [N.] 199
Podoliniec 313

Potocka Anna z Leszczyńskich 168
Potocki Jan Teodoryk 168
Potocki „Rewera” Stanisław 167
Pruński Aleksander Oktawian 11
Przyjemski Stanisław 220
Przyppkowski Samuel 20, 126-128
Radostów 21
Radziejowski Hieronim 1, 115, 157-160, 325, 326
Radziwiłł Albrycht Stanisław 202, 206, 208
Radziwiłł Aleksander 186
Radziwiłł Bogusław 190
Radziwiłł Janusz 105, 204
Radziwiłł Jerzy 172
Radziwiłł Krzysztof 110, 172, 190-197, 202, 205-209, 211-228, 230
Radziwiłłowa Tekla z Wołłowiczów 186
Radziwiłłowie 211, 212, 213
Rakoczy I Jerzy, książę Siedmiogrodu 262, 263
Rakoczy II Jerzy, książę Siedmiogrodu 234
Richelieu Armand Jan Duplessis 267-273, 339
Richter Godofredus 120, 121
Rlowen Evaldus 316
Rzeczyce 2
Rzemianowice 23
Sakowicz Adam 221-223
Sapiecha Lew 100
Sawgowicz Aleksander 221, 224
Schlichting Jonasz 23
Schroeter Stefan 319, 320
Sicercius Franciscus 130-134
Sieniuta Jadwiga z Wilamów 21
Sieniuta Piotr 21
Sirenberg Konstancja 173
Siyliagya Beniamin 147
Skytte Joannes 164
Smoleńsk 203
Sobieski Jakub 8, 10
Stadnicki Stanisław 264
Stefan Batory, król polski 137, 318
Szyszkowski Marcin 100
Toeressius Joannes 242
Torres Joannes, de 310
Toruń 180
Tremblay Joseph, du 311
Tryzna Marćjan 216
Twardowski Samuel 330

Urban VIII, papież 109, 243, 244, 247, 274, 275
Vossius Gerardus 147
Wallenstein Albrecht Wenzel, książę Friedlandu 183
Warszawa 5, 6, 191-197, 230
Wenecja 31
Wężyk Jan 218
Wielopolski Jan 33
Wiesiołowski Krzysztof 186
Wilno 203
Władysław IV 29, 35, 106-110, 161, 193, 194, 196, 203-205, 207, 214, 217, 237, 243-247, 254, 258-260, 296, 299, 302, 303, 307, 308, 314, 315, 319
Wołucki Filip 231
Wujek Jakub 142
Wyhowski Iwan 158
Zamojski Jan 252
Zasławski Władysław Dominik 160
Zbaraski Jerzy 8, 100
Zborowski Andrzej 15
Zborowski Samuel 15
Zebrzydowski Mikołaj 26, 28
Zygmunt III Waza, król polski 5, 135, 145, 209, 231, 238, 239, 252
Zygmunt Kazimierz Waza, królewicz polski 253
Żwaniec 236

Bibliografia

- Augustyniak U., *Dwór i klientela Krzysztofa Radziwiłła (1585-1640). Mechanizmy patronatu*, Warszawa 2001.
Bartoszewicz K., *Radziwiłłowie*, Warszawa-Kraków 1927.
Bibliografia Literatury Polskiej. Nowy Korbut. Piśmiennictwo staropolskie, red. R. Pollak, t. 1-3, Warszawa 1963-1965.
Boniecki A., *Herbarz Polski*, t. 1-12, Warszawa 1899-1908.
Czapliński W., *Polska a Prusy i Brandenburgia za Władysława IV*, Wrocław 1947.
Czapliński W., *Władysław IV i jego czasy*, Warszawa 1976.
Chmaj L., *Samuel Przypkowski na tle prądów religijnych XVII wieku*, Kraków 1927.
Dogiel M., *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae*, t. 1, Vilnae 1758, s. 469-473.
Dworzaczek W., *Genealogia*, Warszawa 1959.
Grabowski T., *Literatura ariańska w Polsce 1560-1660*, Kraków 1908.
Grabowski T., *Literatura luterska w Polsce wieku XVI 1530-1630*, Poznań 1920.
Grabowski T., *Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce 1550-1650*, Kraków 1906.

- Kossowski A., *Protestantyzm w Lublinie i w Lubelskiem w XVI-XVII w.*, Lublin 1933.
- Księża Krzysztofa Radziwiła hetmana polnego Wielkiego Księstwa Litewskiego sprawy wojenne i polityczne 1621-1632, Paryż 1859.
- Kraśiński W., *Zarys dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce*, t. 1-3, Warszawa 1903-1905.
- Laucevicius E., *Popierius Lietuvoje XV-XVIII a*, Vilnius 1967.
- Listy Władysława IV do Krzysztofa Radziwiła hetmana polnego W. X. Litewskiego pisane 1612-1632 roku z autografów biblioteki Cesarskiej w Petersburgu, wyd. Antoni Muchliński, Kraków 1867.
- Łukaszewicz J., *Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie*, t. 1-2, Poznań 1842-1843.
- Merczyng H., *Druga w Polsce egzekucja literacka*, „Przegląd Historyczny”, 17 (1913), s. 67-74; Opatrny J. W., [recenzja powyższego] „Kwartalnik Historyczny”, 34 (1920), s. 139-148.
- Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 1-10, Lipsk 1839-1846.
- Partyka J., *Rękopisy dworu szlacheckiego doby staropolskiej*, Warszawa 1995.
- Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego 1606-1608, wyd. J. Czubek, t. 1-3, Kraków 1916-1918.
- Polski Słownik Biograficzny, t. 1-44 - , Warszawa-Kraków 1935 – 2007 -.
- Pałaski F., *Opis 815 rękopisów Biblioteki Ordynacji Kraśińskich*, Warszawa 1915.
- Rokosz Zebrzydowskiego. Materiały historyczne poprzedzone przedmową i rozprawą pod tytułem Konfederacja i rokosz w dawnym prawie państwowem polskiem, wyd. Aleksander Rembowski, Warszawa 1893, w: *Biblioteka Ordynacji Kraśińskich. Muzeum Konstantego Świdzińskiego*, seria II, t. 9-12, Warszawa 1886-1892.
- Radziwiłł A.S., *Memoriale rerum gestarum in Polonia 1632-1656*, t. 1-5, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968-1975.
- Roszak S., *Archiwa sarmackiej pamięci. Funkcje i znaczenie rękopiśmiennych ksiąg silva rerum w kulturze Rzeczypospolitej XVIII wieku*, Toruń 2004.
- Sandius Ch., *Bibliotheca antitrinitariorum*, Varsoviae 1967.
- Siniarska-Czaplicka J., *Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI wieku do połowy XVIII wieku*, Wrocław-Warszawa 1969.
- Staropolska kultura rękopisu, red. H. Dziechcińska, Warszawa 1990.
- Trawicka Z., *Działalność polityczna i reformacyjna Piotra Kochlewskiego*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, 8 (1963), s. 125-148.
- Trembecki J. T., *Wirydarz poetycki*, t. 1-2, Lwów 1910-1911.
- Uruski S., *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, Warszawa 1904-1931; *Uzupełnienia*, Warszawa 2002.
- Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy, red. A. Gąsiorowski, t. 1-11, Wrocław 1985-2002.

- Wallace R., *Antitrinitarian Biography*, vol. 1-3, London 1950.
Wasilewski T., *Ostatni Waza na polskim tronie*, Katowice 1984.
Wisner H., *Zygmunt III Waza*, Wrocław 2006.

SILVA RERUM AUS DEM 17. JAHRHUNDERT IN DEN BESTÄNDEN DER UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK DER KUL

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit betrifft einen in den Manuskriptsammlungen der Universitätsbibliothek der Katholischen Universität Lublin „Johannes Paul II.“ unter der Signaturnummer 2629 des allgemeinen Handschriftenkataloges aufbewahrten Handschriftenkodex aus dem 17. Jahrhundert. Es handelt sich dabei um ein typisches „silva rerum“ aus dem 17. Jahrhundert, das Kopien von Briefen, Reden, Dichtungen und verschiedenartigen historischen Schriftguts enthält, dass mit dem Wirken von Königen, Magnaten und anderen staatlichen Würdenträgern sowie am politischen Leben der Polnischen Adelsrepublik unter der Herrschaft von Zygmunt III., Władysław IV. und Jan Kazimierz aktiven Anteil nehmenden Menschen im Zusammenhang steht. Darüber hinaus finden sich hier auch politische Ansprachen, Akten von Friedensverträgen, zeremonielle und Gelegenheitsreden, das dichterische Schaffen zu bestimmten Anlässen wie Panegyrika, Epitaphien, Klagegesänge, Epigramme, Werke mit politischem und höfischem Charakter, die in polnischer und lateinischer Sprache verfasst wurden. Diese so unterschiedlichen Dokumente sind von fünf Schreibern in einem Zeitraum von einem bis zu mehreren Dutzend Jahren (etwa 1655-1675) kopiert worden. Anfangs wurden sie von einem anonymen arianischen Repräsentanten abgeschrieben, während ein Teil der Dokumente aus dem Archiv der Familie Radziwiłł kopiert wurde – dies betraf das Wirken des litauischen Hetmans Krzysztof Radziwiłł. Eine Hilfe bei der Benutzung dieses Kodex' bietet das Personen- und Ortsverzeichnis.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich